

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**František kardinál Tomášek a jeho přínos církvi v době
komunismu**

Lucie Houdková

Plzeň 2019

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**František kardinál Tomášek a jeho přínos církvi v době
komunismu**

Lucie Houdková

Vedoucí práce:

Mgr. Et Bc. Dagmar Demjančuková CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2019 .....

Poděkování

Děkuji Mgr. et Bc. Dagmar Demjančukové, CSc. za cenné rady a vstřícný přístup. Také bych chtěla poděkovat mé rodině a blízkým za podporu a trpělivost během studia.

Obsah

1. Mláďi a studia.....	8
1.1 Kněžská a katechetická činnost.....	9
1.2 Nástup komunistického režimu.....	11
1.3 Jmenování biskupem.....	12
1.4 II. Vatikánský koncil.....	14
2. Apoštolský administrátor	16
2.1 Celostátní liturgická komise.....	18
2.2 Dílo koncilové obnovy.....	19
2.3 Sdružení katolických duchovních Pacem in terris	22
3. Kardinál.....	25
3.1 Charta 77	26
3.2 Změna vatikánské politiky	27
3.3 Jan Pavel II.....	28
3.4 Quidam episcopi	30
3.5 Velehradská pouť 1985	31
3.6 Desetiletí duchovní obnovy národa.....	34
3.7 Konec komunistického režimu.....	36
3.8 Počátek devadesátých let.....	37
Závěr	39
Seznam pramenů literatury	41
Monografie.....	41
Internetové zdroje	43
Resumé:.....	44

Úvod

V předkládané bakalářské práci se věnuji osobnosti Františka kardinála Tomáška a jeho přínosu pro československou církev v době komunismu. Většina laické veřejnosti vnímá kardinála Tomáška jako jeden ze symbolů tzv. sametové revoluce. Toto označení je jistě oprávněné, kardinál však nebyl politik a do poloviny osmdesátých let se politice důrazně vyhýbal. Byl to především uznávaný pedagog a teolog, dbající na morální aspekty a výchovu dětí a mládeže. V letošním roce uplyne 120 let od narození této významné osobnosti našich dějin.

Cílem práce je poukázat na Tomáškovu silnou víru, díky níž i ve velice pokročilém věku dokázal překonat nátlak a zastrašování komunistického režimu. V práci bude popsán vývoj kardinálova působení, zejména pražského, kdy sílil jeho odpor vůči režimu a zároveň vzrůstala snaha o minimalizaci vlivu režimu na církev. Zachycena bude také kardinálova proměna postojů vůči režimu, od kompromisních řešení až po otevřenou kritiku přístupu státu nejen k věřícím, ale ke všem občanům.

Práce je členěna do tří kapitol. V první kapitole je zachycena doba Tomáškových studií a jeho následná kněžská a katechetická činnost. Katecheze byla podle Tomáška nejdůležitějším úkolem kněžského apoštolátu. Jeho cílem bylo probudit v dětech zájem o výuku, což považoval za jediný možný prostředek k rozvinutí mravních hodnot. Přestože Tomášek náleží k uznávaným katechetům, není tato jeho činnost doposud příliš zpracována. V této kapitole je také zahrnuta Tomášková účast na II. vatikánském koncilu.

Druhá část bakalářské práce úzce navazuje na předchozí kapitolu, je zde zachycena Tomášková snaha prosadit změny, které byly ujednány na koncilu. Je to zároveň období, kdy byl František Tomášek jmenován apoštolským administrátorem pražské arcidiecéze, opustil své moravské působiště a přesídlil do Prahy. V této době se Tomášek snažil hájit církevní zájmy v souladu s tehdejší vatikánskou politikou, která je označována jako politika malých krůčků.

Třetí kapitola popisuje období, které můžeme označit za nejaktivnější a zároveň nejnáročnější v Tomáškově duchovní činnosti. Tomášek byl jmenován kardinálem a komunistický režim s nelibostí sledoval jeho rostoucí popularitu a autoritu. U Tomáška postupně docházelo ke změně postojů a názorů, z dříve poddajného a mírného biskupa se stal kardinál, který si uvědomoval, že snaha o kompromis a ústupky režimu nejsou účinné

prostředky k dosažení svobody církve. S nástupem papeže Jana Pavla II. do úřadu získal potřebnou podporu k boji s komunistickým režimem.

K osobnosti Františka kardinála Tomáška a církevní situaci v době komunismu je zpracována poměrně široká škála literatury. Mezi nejvýznamnější autory lze zařadit dvojici Stanislav Balík a Jiří Hanuš, kteří se ve svých dílech věnují zejména problematice postavení církve v Československu. Život, postoje a názory kardinála Tomáška jsou zpracovány v několika dílech zejména z řad jeho bývalých spolupracovníků. Pro předkládanou bakalářskou práci byly především využity knihy od autorů Jana Hartmanna, Bohumila Svobody a Václava Vaška.

1. Mládí a studia

František Tomášek se narodil 30. června 1899 ve Studénce na Moravě rodičům Františkovi a Zdence. Otec zde působil jako nadučitel a varhaník v místním kostele. Matka se věnovala péči o početnou rodinu, do které se v rozmezí let 1898–1905 narodilo šest dětí. Rodinu postihla v roce 1906 tragédie v podobě úmrtí otce. Tomášek navštěvoval obecnou školu v rodné Studénce v letech 1905-1910, poté se matka s dětmi odstěhovala do Olomouce, kde začal studovat Slovanské gymnázium.¹ Studium na gymnáziu bylo zkomplikované první světovou válkou. František skládal předčasnou maturitní zkoušku v roce 1917 a poté nastoupil na vojnu. Jeho vojenské působení však nemělo dlouhého trvání, již v květnu 1918 se u něj objevila tuberkulóza a místo na frontu byl velením poslán na zdravotní dovolenou a tím fakticky propuštěn z armády.²

Na samém konci první světové války nastoupil František Tomášek do kněžského semináře. Z počátku byly překážkou jeho zdravotní komplikace, lékař mu odmítl napsat doporučení pro studium bohoslovectví. Tomášek tedy studia začal na vlastní riziko. Dle svých slov se pro dráhu kněze rozhodl mezi desátým a dvacátým rokem svého života, toužil po takovém povolání, kdy by mohl co nejvíce sloužit lidem. Původní plán, že by se stal lékařem, zamítl s tím, že i lékař jednou zemře a s jeho smrtí končí i jeho služba lidem. Kněz, na rozdíl od lékaře, slouží lidem s výhledem na věčný život.³

V době počátku Tomáškova kněžského semináře se změnilo státní zřízení, Habsburská monarchie se rozpadla a vznikla samostatná Československá republika. Tato doba je mimo jiné známá svou protikatolickou propagací. Katolická církev byla spojována s rozpadlou monarchií a politický odpor se projevil i v oblasti církve. Celá situace se nazývala církevní krize První československé republiky, dosáhla vrcholu v lednu 1920. Skupina katolických kněží oznámila vznik nové církve – Československé. V období normalizace byl pak název doplněn o přízvisko husitská. Kněží, kteří dříve slíbili mimo poslušnosti Bohu také celibát, nyní uzavírali občanské sňatky, protože tato nová církev celibát odmítala. Je ale nutné podotknout, že mezi obyvateli, zejména na venkově, byla křesťanská víra velice silně zakořeněna a minimálně byla dodržována tradice večerní modlitby či účasti na nedělní mši, stejně jako slavení liturgických svátků.⁴ Počet studentů v kněžském semináři nebyl nijak

¹ JONOVÁ, J., *František Tomášek, kněz, katecheta, profesor a „ilegální biskup“*, s. 9-11.

² JONOVÁ, J., *František Tomášek, kněz, katecheta, profesor a „ilegální biskup“*, s. 12-14.

³ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 8-9.

⁴ DŘÍMAL, L., *František Tomášek jako katecheta dětí a mládeže*, s. 25.

vysoký. Navíc ne všichni, kteří do semináře nastoupili, vytrvali a dosáhli kněžského svěcení. František Tomášek však o svém rozhodnutí nepochyboval.⁵ Velmi významným dnem pro Františka Tomáška byl 5. červenec 1922, právě v tento den složil slib věrnosti Ježíši Kristu v olomoucké katedrále. Kněžské svěcení udílel Tomáškovu jeho veliký vzor, olomoucký arcibiskup Antonín Cyril Stojan. Bylo to zároveň poslední svěcení, které vykonal.⁶ Svou první mši sloužil Tomášek, dle tradice, ve své rodné vsi. Podle vlastních slov byl naplněn radostí, kterou mu nezkazila ani zlá slova některých obyvatel Studénky. Nazývali ho hanbou obce. Studénka v té době byla silně pod vlivem průmyslového Ostravska, pokroková a zaměřená proti náboženství.⁷

1.1 Kněžská a katechetická činnost

V červenci 1922 započal svou kněžskou činnost v Olomouci u sv. Mořice, kde byl pouze do konce srpna téhož roku. Od září začala jeho katechetická působnost, nejdříve v Pavlovicích u Olomouce a v Chválkovicích, později také na obecné a měšťanské škole v Bělidlech. Náboženství zde vyučoval do roku 1927, poté byl přeložen do Kelče u Hranic na Moravě.⁸ Postavení katolické církve v Československu stále nebylo nejlepší, vznikaly nové církve, které měly podporu státu. Důkazem toho může být i vznik teologických fakult. Protikatolické zaměření vyznívalo hned z několika vydaných dokumentů. Jednalo se zejména o zavedení trestů pro duchovní, kteří by kritizovali zákony, jako další příklad bychom mohli zmínit zákon o kremaci, který byl v naprostém rozporu s tehdejší katolickou praxí. Československo přesto zaručovalo všem svým občanům svobodu vyznání.⁹ Náboženská výuka se řadila mezi předměty relativně povinné, což znamenalo, že dítě mělo povinnost docházet na výuku, ale mohlo být rodiči odhlášeno. Tomášek měl v této nepříznivé době štěstí, že právě Kelč byla katolickou farností, kde nedocházelo k protikatolickým projevům. Všechny děti katolického vyznání navštěvovaly jeho výuku. Tomášek byl navíc vynikajícím katechetou. Dokázal děti zaujmout a zároveň je hravou formou něčemu naučil, což bylo oceněno i školním inspektorem.¹⁰ František Tomášek přikládal katechetům mimořádnou roli. Vylučoval, že by byl katecheta pouhým učitelem náboženství, ale považoval ho za duchovního vůdce dětí. Být dobrým katechetou

---

⁵ JONOVÁ, J., *František Tomášek, kněz, katecheta, profesor a „ilegální biskup“*, s. 17.

⁶ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 9.

⁷ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 10.

⁸ JONOVÁ, J., *František Tomášek, kněz, katecheta, profesor a „ilegální biskup“*, s. 24.

⁹ KACZMAREK, H., *Stát a církev. Český případ*, s. 101.

¹⁰ JONOVÁ, J., *František Tomášek, kněz, katecheta, profesor a „ilegální biskup“*, s. 28.

pro Tomáška znamenalo umět v dětech probudit lásku, důvěru a jít dětem příkladem.¹¹ Jeho práce s dětmi nebyla limitována pouze výukou náboženství ve škole. Věnoval se jim i ve svém volném čase, společně nacvičovali např. divadelní vystoupení. Tomášek také usilovně apeloval na rodiče, aby nepodceňovali náboženskou výchovu svých potomků. Upozorňoval, že dítě patří nejdříve Bohu a teprve potom rodičům.¹²

V roce 1934 se pro odchod do penze rozhodl Václav Kubíček, profesor na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě. Jeho nástupcem byl zvolen právě František Tomášek, který v době svých studií navštěvoval Kubíčkovy přednášky. Tomášek zde přednášel katechetiku a pedagogiku, v roce 1938 zde získal titul doktora teologie. Během působení Tomáška na fakultě se změnil studijní řád, doba studia se prodloužila ze čtyř na pět let. Došlo k rozšíření a rekonstrukci stávajících prostor fakulty. Stejně jako v Kelči, tak i v Olomouci na univerzitě se Tomášek podílel na volnočasových aktivitách studentů.¹³ Bohužel však do rozvíjejícího se období fakulty zasáhla druhá světová válka. Po Mnichovské dohodě ztratilo Československo velkou část území, pro olomouckou arcidiecézi to znamenalo ztrátu desítek farností. Po vyhlášení protektorátu byla situace ještě mnohem horší. Docházelo k zatýkání možných odpůrců německé říše, v řadách zatčených bylo také velké množství duchovních. Když v roce 1939 nacisté uzavřeli všechny české vysoké školy, vyučoval František Tomášek náboženství na měšťanské škole v Olomouci-Hodolanech. Bylo mu také umožněno, aby přednášel na arcidiecézním seminárním bohosloveckém učilišti, které mělo od nacistů povolenou svou činnost.¹⁴ Od roku 1941 zastával funkci školského inspektora na národních a středních školách v šesti moravských okresech. Náplní jeho práce bylo přezkušování laických katechetů a doporučování kanonické mise. Nutností k výkonu těchto funkcí bylo předložení osvědčení o nežidovském původu a úspěšné zvládnutí zkoušky z německého jazyka.¹⁵ Po ukončení druhé světové války docházelo nejen k znovuobnovení válkou poničené země, ale i kulturního a společenského života. Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Olomouci byla znovuotevřena v roce 1945, Tomášek musel předložit osvědčení o národní spolehlivosti a v témže roce habilitoval jako docent pedagogiky a katechetiky.

---

¹¹ DŘÍMAL, L., *František Tomášek jako katecheta dětí a mládeže*, s. 43-47.

¹² DŘÍMAL, L., *František Tomášek jako katecheta dětí a mládeže*, s. 38.

¹³ JONOVÁ, J., *František Tomášek, kněz, katecheta, profesor a „ilegální biskup“*, s. 30-36.

¹⁴ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 12.

¹⁵ JONOVÁ, J., *František Tomášek, kněz, katecheta, profesor a „ilegální biskup“*, s. 37.

O rok později byl prezidentem Edvardem Benešem jmenován mimořádným profesorem v těchto oborech.¹⁶

1.2 Nástup komunistického režimu

Situace pro katolickou církev nebyla příznivá ani po druhé světové válce. V roce 1946 byl schválen zákon o pozemkové reformě č. 142/1947 Sb., pro církev to znamenalo, že přišla o veškerou půdu nad 50 ha. Ačkoliv byla v zákoně stanovena finanční náhrada, nebyla skutečně nikdy vyplacena. V únoru 1948 došlo ke komunistickému převratu, jedním z cílů nového režimu bylo církev zlikvidovat nebo alespoň plně podřídit státu. Byl vydán zákon č. 46/1948 Sb., který církev zbavil i zbývajících majetku, tím církev přišla o podstatný zdroj hospodářského zabezpečení. V nové ústavě z roku 1948 byl zakotven článek o náboženské svobodě, nicméně byl přidán ještě dodatek, který hovořil o zákazu zneužívání náboženských praktik k nenáboženským účelům. Prezident Beneš měsíc po schválení ústavy rezignoval a byl zvolen první komunistický prezident Klement Gottwald.¹⁷ V roce 1949 bylo schváleno několik zákonů, které významně ovlivnily církevní dění. Byl zřízen Státní úřad pro věci církevní (SÚC), který měl dohlížet na soulad církevního života a ústavního řádu. Úřad ohlašoval kandidáty na významné církevní funkce, potvrzoval rozpočet církví, cenzuroval církevní dokumenty a schvaloval zahraniční cesty duchovních. Úřad byl řízen přednostou, a vždy se jednalo o člena vlády. Pod SÚC spadala církevní oddělení okresních a krajských národních výborů, v jejichž vedení byli církevní tajemníci. V roce 1956 byl úřad zrušen, jeho pravomoci převzalo Ministerstvo školství a kultury, kde byl zřízen Sekretariát pro věci církevní (SVC).¹⁸ Zákonem č. 218/1949 Sb. byla upravena činnost duchovních, v §7 je zde uvedeno, že duchovenskou činnost mohou vykonávat pouze osoby, které získaly souhlas státu k výkonu duchovní činnosti. Získání souhlasu bylo podmíněno československým občanstvím, beztrestností a složením slibu věrnosti ČSR. Pokud byl státní souhlas udělen, duchovní měl nárok na plat od státu. Provádění náboženských praktik bez státního souhlasu bylo vyloučené, tento zákaz platil i v případě, že se duchovní činnost prováděla v soukromí.¹⁹ Také výuka náboženství byla poznamenána vlivem státu. Byly zrušeny církevní školy, jejichž žáci museli přestoupit do škol státních a samotná náboženská výuka se směla provádět právě jen ve státních školách, nikoliv v církevních prostorech. Rodiče dětí navíc byli vystaveni

¹⁶ JONOVÁ, J., *František Tomášek, kněz, katecheta, profesor a „ilegální biskup“*, s. 37.

¹⁷ KACZMAREK, H., *Stát a církev. Český případ*, s. 106.

¹⁸ Zákon č. 217/1949 Sb. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=217&r=1949>.

¹⁹ Zákon č. 218/1949 Sb. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=218&r=1949>.

hrozbám, že pokud jejich potomek bude navštěvovat náboženskou výuku, může mít v budoucnu problém v dalším studiu.²⁰ Na základě zákona 58/1950 Sb. byly vyjmuty teologické fakulty na Karlově univerzitě a na univerzitě v Olomouci z těchto institucí. Olomoucká fakulta byla zcela uzavřena, stejně jako diecézní semináře, pražská fakulta se přestěhovala do Litoměřic, kde tak vznikla jediná teologická fakulta pro Čechy a Moravu.²¹ Velmi smutnou kapitolou této doby je samotný osud klášterů a řeholníků. V roce 1950 proběhla „akce K“, což není nic jiného než rušení mužských klášterů a internace řeholníků. Nařízením č. 351/1950 Ú. I. byl majetek z klášterů převeden do náboženského fondu. Z budov klášterů se staly nemocnice, kasárna, ústavy pro postižené či sklady. Následovala „akce Ř“, která byla zásahem proti ženským řádům. Probíhaly soudní procesy s duchovními, které neznáma končily trestem odnětí svobody. Ze strany režimu byla snaha o založení různých organizací, které by sdružovaly duchovní, cílem však bylo minimalizovat význam církve. Zakládání organizací se neseťkalo s úspěchem, režim tedy zvolil jinou metodu. Založil organizaci laických kněží s názvem Celostátní mírový výbor katolického duchovenstva. Komunistický režim chtěl tímto jednáním dosáhnout rozdrobení katolické církve, což ve finálním důsledku mělo vést k definitivní likvidaci. Důsledkem pronásledování a trestání věřících a duchovních bylo vytvoření tajné církve, též nazývané skrytá, podzemní, či domácí. Existovalo několik takových skupin, které vzájemně neudržovaly kontakt. Jednotlivým prvkem pro tyto skupiny však byla snaha o získání a udržení kontaktů se zahraničím.²²

1.3 Jmenování biskupem

V této nelehké době se Tomáškoví dostalo velké cti, papež Pius XII. rozhodl o jeho jmenování biskupem. 12. října 1949 byl papežem jmenován titulárním biskupem butským a světícím biskupem olomouckým, o dva dny později byl tajně vysvěcen na biskupa olomouckým arcibiskupem Josefem Matochou. Jelikož Tomášek nebyl vysvěcen na sídelního biskupa, nebylo povinností církve sdělit tuto skutečnost vládě. Po každém jmenování si nový biskup dle zvyku volí své heslo, které by mělo vystihovat jeho budoucí plány. František Tomášek si za své heslo zvolil „*Laxabo rete – Rozprostřu síť*“.²³ Po celou dobu Tomášek působil na fakultě v Olomouci až do roku 1950, kdy vstoupil v platnost výše zmiňovaný zákon o vysokých školách. Další pedagogická činnost nebyla

²⁰ KACZMAREK, H., *Stát a církev. Český případ*, s. 107.

²¹ Zákon 58/1950 Sb. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=58&r=1950>.

²² BALÍK, S., HANUŠ, J., *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 240.

²³ JONOVÁ, J., *František Tomášek, kněz, katecheta, profesor a „ilegální biskup“*, s. 40.

u Tomáška žádoucí, jelikož byl ilegálním biskupem a úzce spolupracoval s dalšími nežádoucími biskupy. Tomáškoví byl udělen státní souhlas s ustanovením administrátora v pohraniční farnosti v Bohušově u Krnova. Tím ho režim izoloval od Olomouce, navíc to bylo místo, kde mohlo docházet k jeho sledování, a mohla o něm být podávána pravidelná měsíční hlášení.²⁴

V červnu 1951 se František Tomášek ocitl na seznamu duchovních, kteří měli být odvezeni do internačních klášterů. V červenci se tak také stalo. František Tomášek byl 23. července 1951 navštívit svou matku, kde se zároveň setkal i s jedním ze svých bratrů. A právě zde ho zastihli příslušníci státní bezpečnosti. Společně s několika dalšími kněžími byl odvezen k výslechům do Ostravy a následně do bývalého kláštera premonstrátů v Želivi. Zde již bylo internováno několik stovek duchovních. Tomášek sdílel celu s Karlem Otčenáškem a Antonínem Šuránkem a pro svou vysokou nebezpečnost byli izolováni od ostatních vězňů.²⁵ Jejich dny v internaci se nesly ve znamení těžké fyzické práce, výslechů a šikany ze strany dozorců. Přesto měl František Tomášek povolení k vypracování rukopisu katechismu. Na tuto dobu sám později vzpomínal jako na dobu jeho duchovního zrání a ztotožnění se s ukřižovaným Kristem. Z internace byl propuštěn v květnu 1954 a bylo mu umožněno působení v duchovní správě, což nebylo příliš obvyklé. Jediným omezením bylo, že nemohl působit jako biskup, ale pouze jako kněz. Jeho novým působištěm byla farnost v Moravské Huzové.²⁶ Ze strany státních orgánů byla Tomáškoví věnována neobyčejná pozornost. Snažil se vyhýbat jakékoli aktivitě, která se týkala politiky, chtěl se věnovat pouze pastorační činnosti, kterou ovšem státní orgány chtěly omezit na minimum. Tomášek byl ochoten přistoupit k určitým kompromisům, aby mohl pastorační činnost vykonávat. Jeho situace jistě nebyla jednoduchá. Režim očekával za svou laskavost vděčnost. Po návratu z internace nevěděl přesně, co od něj bude požadováno, jeho přáním bylo věnovat se své farnosti. Musíme si uvědomit, že zde hovoříme o člověku, který neměl bojovnou povahu a navíc měl za sebou tři roky fyzického i psychického týrání. Orgány státní moci si byly dobře vědomy jeho slabostí, a právě proto se jim zdál jako ideální duchovní. Duchovní, který neodporuje a spolupracuje.²⁷ František Tomášek se šel po svém nástupu do Moravské Huzové představit okresnímu církevnímu tajemníkovi.

---

²⁴ JONOVÁ, J., *František Tomášek, kněz, katecheta, profesor a „ilegální biskup“*, s. 46.

²⁵ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 17.

²⁶ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 19.

²⁷ JONOVÁ, J., *František Tomášek, kněz, katecheta, profesor a „ilegální biskup“*, s. 53.

Dle jeho slov působil Tomášek skromným, pokorným až ustrašeným dojmem. Stejně tak na něj vzpomínají i pamětníci, podle nich byl nedůvěřivý a ustrašený. Navíc na něm byly patrné známky fyzického násilí z internace v Želivě. Lidé ho přijali velice vlídně, poskytli mu materiální pomoc v jeho novém začátku, jelikož do svého nového působiště přišel a neměl naprosto nic.²⁸ Mezi lidmi byl velice oblíbený a vážený. Byl mu udělen státní souhlas pro výuku náboženství. Ačkoliv se stát snažil výuku náboženství bojkotovat, děti v Moravské Huzové chodily na výuku s téměř stoprocentní účastí a navíc velice rády.²⁹

1.4 II. Vatikánský koncil

V roce 1958 zemřel papež Pius XII., novým papežem byl zvolen Jan XXIII. Vzhledem k věku nového papeže, krátce po svém zvolení oslavil 77. narozeniny, se předpokládalo, že nebude prosazovat nějaké výrazné změny, ale že bude jakýmsi přechodným papežem, než se nalezne vhodnější kandidát. Jan XXIII. ovšem nezhálel, v roce 1960 díky němu vznikl Sekretariát pro křesťanskou jednotu. Ukončil vatikánskou politiku izolace svého předchůdce. Pius XII. odmítal styk s komunistickými státy a prosazoval názor, že mír bez spravedlnosti není skutečným mírem. Odmítal jakýkoliv kompromis s komunistickým režimem a nabádal křesťany k absolutnímu ignorování sovětské moci.³⁰ Jan XXIII. se komunikaci se státy, kde panoval komunistický režim, nevyhýbal, ba naopak. Mnohem významnějším počinem však bylo svolání Druhého vatikánského koncilu. Koncil probíhal v letech 1962-1965 a jeho cílem bylo *aggiornamento* – zesoučasnění církve.³¹

Zahájení koncilu bylo plánováno na 11. října 1962, pozvánku obdrželi biskupové z celého světa, samozřejmě i ti českoslovenští. Po amnestii v roce 1960 byli až na výjimky všichni biskupové v naší zemi na svobodě, nicméně ani jeden z nich od státu neobdržel souhlas, aby mohl vykonávat duchovní činnost. Arcibiskup Beran byl dokonce v této době stále v internaci. Jedinými biskupy, působícími v duchovní správě byl František Tomášek a Kajetán Matoušek, ti ovšem neměli státní souhlas pro výkon biskupské funkce.³² Pozvání na koncil obdrželi všichni biskupové, museli jej však odmítnout právě z důvodu, že nevykonávali svůj úřad. Stejně tak odmítli možnost zvolit si pro koncilní jednání svého zástupce. Jejich omluvné dopisy adresované římské kurii samozřejmě prošly cenzurou

---

²⁸ JONOVÁ, J., *František Tomášek, kněz, katecheta, profesor a „ilegální biskup“*, s. 56.

²⁹ JONOVÁ, J., *František Tomášek, kněz, katecheta, profesor a „ilegální biskup“*, s. 67.

³⁰ JOHNSON, P., *Dějiny křesťanství*, s. 467.

³¹ McLEOD, H., *Náboženství a lidé západní Evropy*, s. 179.

³² BALÍK, S., HANUŠ, J., *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 89.

od státních orgánů.³³ V srpnu 1962 padlo konečné rozhodnutí, kdo se bude moci koncilu zúčastnit. Ze Slovenska se mohli zúčastnit Eduard Nécsey a Ambrož Lazík, kteří v roce 1951 složili slib věrnosti republice a mohli zastávat biskupskou funkci.³⁴ Z Čech byl potom vybrán jediný zástupce, a to František Tomášek. Tomášková účast vzbuzovala otázku, proč může do Říma odcestovat právě on. Jedním z důvodů je zřejmě snaha režimu popřít zprávy o utlačování církve v Československu, a proto bylo vhodné, aby se koncilu alespoň někdo zúčastnil a Tomášek se pro režim zdál nejvhodnějším kandidátem. Působil dojmem, že bude snadno ovlivnitelný a nebude klást odpor požadavkům státních orgánů.³⁵ Rozhodnutí obdrželi od Ministerstva školství a kultury, které mělo u účastníků koncilu vyvolat dojem, že se o umožnění vycestování a účasti na koncilu přičinilo, cílem tohoto jednání nebylo nic jiného než si duchovní naklonit na svou stranu a nenásilnou formou je přimět ke spolupráci. Zároveň se stát snažil, aby si Tomášek, Lazík a Nécsey mysleli, že celá záležitost s výpravou na koncil je organizační záležitostí Mírového výboru katolického duchovenstva.³⁶ Účast na koncilu byla možná za určitých podmínek. Všichni tři účastníci museli informovat písemnou formou o průběhu koncilu, povinná byla návštěva velvyslanectví v Římě a po návratu domů bylo nutné podstoupit pohovory na MŠK. Na I. zasedání koncilu kromě tří našich koncilních otců odjelo 9 členů doprovodu, jednalo se o skupinu mírových kněží, což je pouze jiné označení pro duchovní, kteří spolupracovali s režimem. Jejich náplní bylo hlídání biskupů a získávání informací.³⁷

František Tomášek byl pro ostatní účastníky koncilu zcela neznámým biskupem. Biskup Jaroslav Škarvada, který po druhé světové válce studoval v Římě, a poválečná politická situace mu znemožnila návrat do rodné země, se s Tomáškem poprvé setkal právě v průběhu I. koncilního zasedání. I přes dozor doprovodu měli možnost spolu mluvit. Škarvada vzpomínal, že u něj biskup Tomášek, jenž směl jako biskup vystupovat pouze za hranicemi Československa, vzbuzoval lítost. V podobném duchu se nesou i vzpomínky Jaroslava Polce, absolventa teologických studií v Římě. Ten ve svých vzpomínkách zmínil, že byli Tomáškem varováni, před spolupracovníky StB, kteří byli hojně zastoupeni v československé výpravě.³⁸ Během prvního koncilního zasedání ani jeden biskup z Československa neprosl žádný příspěvek. Situace se změnila až o rok později

---

³³ BALÍK, S., HANUŠ, J., *Letnice dvacátého století*, s. 26.

³⁴ BALÍK, S., HANUŠ, J., *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 81.

³⁵ BALÍK, S., HANUŠ, J., *Letnice dvacátého století*, s. 28.

³⁶ BALÍK, S., HANUŠ, J., *Letnice dvacátého století*, s. 27.

³⁷ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 22.

³⁸ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 36.

při II. koncilním zasedání, kde měl František Tomášek hned tři příspěvky. Třetí příspěvek Františka Tomáška vzbudil mezi ostatními účastníky veliký ohlas. Tomášek ve svém projevu o ekumenismu apeloval na sjednocení se s východní pravoslavnou církví, k tomuto účelu navrhoval svolání zvláštního koncilu, kde by se daná problematika řešila. Tuto Tomáškovu iniciativu ocenil i vedoucí delegace ruské pravoslavné církve patriarcha Vasilij Borovoj a Tomáškovi věnoval pamětní medaili patriarchy Alexeje, kterou měl věnovat tomu účastníkovi, který se na koncilu nejvíce zaslouží o ekumenismus. František Tomášek se jako jediný z českých a slovenských biskupů zúčastnil všech čtyř koncilních zasedání. Přestože musel být velice opatrný na obsah svých projevů kvůli odezvám ve vlasti, i jeho další vystoupení upoutala pozornost. Posledním Tomáškovým projevem na koncilu byl projev o světové pomoci rodině. Zde nabádal koncil k podpoře organizací i jednotlivců, jež by se zaměřili na vytvoření mezinárodní organizace pro pěstování uvědomělého a odpovědného rodinného života.³⁹

2. Apoštolský administrátor

V průběhu koncilu zemřel Jan XXIII., jeho nástupcem se stal kardinál Montini, který si zvolil papežské jméno Pavel VI., v lednu 1965 jmenoval nové kardinály, mezi nimiž byl i pražský arcibiskup Josef Beran. Beran byl pro komunistický režim nepohodlnou osobou, po roce 1948 se snažil zabránit režimu, aby získal kontrolu nad církví. Mezi lidmi byl velice oblíbený, o to více se státní orgány snažily o jeho diskreditaci.⁴⁰ Zásadním problémem při jeho jmenování kardinálem bylo, že byl již 16 let internován. Mezi Vatikánem a Československem proběhlo jednání, jehož výsledkem bylo propuštění arcibiskupa Berana z internace a svolení s jeho odletem do Říma, kde měl slavnostně převzít kardinálský klobouk. Také mu měl být ponechán jeho titul arcibiskupa pražského, ale tuto funkci již neměl vykonávat. Bylo tedy nutné najít jeho zástupce. Pražským apoštolským administrátorem se stal František Tomášek. Volba apoštolského administrátora vyžadovala Beranův souhlas. Otázkou zůstává, do jaké míry byl Beranův souhlas dobrovolný. Františka Tomáška osobně vůbec neznal a je pravděpodobné, že ho z počátku považoval za kolaboranta. Oba dva se setkali až při posledním zasedání koncilu v koncilní aule. Jejich setkání prý bylo neosobní a chladné.⁴¹ Jedno z jejich setkání proběhlo nedaleko Říma na pláži, kde byla vyloučena možnost odposlechu. I toto setkání nebylo provázáno vřelostí.

³⁹ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Letnice dvacátého století*, s. 66.

⁴⁰ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Primasové katolické církve*, s. 36.

⁴¹ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 26.

Tomášek působil velice rozpačitým dojmem, Beran dával najevo svou odtažitost a nedůvěru. Postupem času se jejich vzájemné vztahy zlepšily.⁴² Další a velice závažnou podmínkou bylo, že se již Josef Beran nesměl z Říma vrátit do vlasti. Rozhodnutí nebylo jednoduché, nakonec však Beran v zájmu pražské arcidiecéze s podmínkami souhlasil, zřejmě k tomu také přispěl rozhovor s arcibiskupem Casarolim, který Beranovi naznačil, že pokud zůstane v Římě, snad se podaří vyřešit situaci v Praze a na místo státem dosazeného ordináře, nastoupí náležitý biskup. 19. února 1965 Josef Beran opustil svou vlast, aniž by mu bylo umožněno rozloučit se svou sestrou nebo kýmkoliv blízkým.⁴³ Volba Tomáška apoštolským administrátorem byla kompromisem mezi Československem a Svatým stolcem. Vatikán zohlednil Tomáškův bezúhonný kněžský život a opomenul jeho členství v Mírovém hnutí katolického duchovenstva, československé straně zřejmě vyhovovala Tomášková mírná povaha, která se zdála být příslibem k prosazení církevně-politických plánů komunistické strany. Naopak mu bylo prominuto tajné vysvěcení na biskupa.⁴⁴

Ačkoliv se mohlo zdát, že je situace s kardinálem Beranem vyřešena, nebyla to úplně pravda. Kardinál Beran založil České náboženské středisko Velehrad a pečoval o české exilové katolíky. Rozruch vyvolal svým vystoupením na závěrečných jednáních II. vatikánského koncilu, kde měl projev v průběhu diskuze o Deklaraci o náboženské svobodě. Ve svém projevu zmiňoval omezení svobody svědomí, vedoucí k ohrožení víry, pokrytectví a lži. Beran žádal o nápravu stavu, o svobodu vyznání, žádal o osvobození kněží i věřících, kteří byli vězněni pro svou víru.⁴⁵ Československo zvažovalo odvolání Františka Tomáška z koncilu, nakonec ale do Říma odcestoval Karel Hruža, ředitel SVC. Sešel se s Agostinem Casarolim, v jehož kompetenci bylo jednání s komunistickými zeměmi. O společné schůzce nejsou známy bližší informace, jisté však je, že Československo poté více než na rok přerušilo s Vatikánem styky.⁴⁶

František Tomášek byl pražským administrátorem jmenován 18. února 1965, v březnu převzal od Karla Hruzy jmenovací dopis. Do Prahy se fakticky přestěhoval až v listopadu téhož roku. Pražská arcidiecéze byla od roku 1951 vedena kapitulním vikářem Antonínem Stehlíkem, spolupracovníkem komunistického režimu. Ten samozřejmě tuto funkci ihned

---

⁴² JONOVÁ, J., *František Tomášek, kněz, katecheta, profesor a „ilegální biskup“*, s. 95.

⁴³ BALÍK, S., HANUŠ, J., *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 89.

⁴⁴ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 26.

⁴⁵ BALÍK, S., HANUŠ, J., *Letnice dvacátého století*, s. 69.

⁴⁶ BALÍK, S., HANUŠ, J., *Letnice dvacátého století*, s. 77.

po příchodu nového administrátora přestal vykonávat, nicméně zůstal proboštem svatovítské kapituly.⁴⁷ Jednoznačně to byla pro Františka Tomáška nelehká situace. Většinu svého života prožil na moravském venkově, obklopen lidmi, které během své duchovní činnosti dobře poznal, v podstatě můžeme hovořit o tom, že se pohyboval v rodinném prostředí. Mohl se věnovat katechetice a práci s dětmi, v čemž spatřoval smysl. Najednou se ve svých 66 letech ocitl v cizím prostředí, mezi lidmi, které neznal, navíc v době, kdy byla nutná jistá dávka obezřetnosti v rozhodování, komu je možno důvěřovat a od koho si raději držet odstup. Je nutné dodat, že biskup Tomášek také zpočátku v mnohých vyvolával rozpaky, mnoho lidí netušilo, zda se nejedná o kolaboranta a co vlastně režim jeho dosazením do této funkce sleduje.⁴⁸ U příležitosti ustanovení pražským administrátorem uveřejnil František Tomášek list pro ostatní duchovní. V úvodu děkoval za přijetí v novém působišti a vybízel ke společné práci, k důvěře, nadšení a k udržení živé a bezmezné víry. Zdůrazňoval, že pohled lidí na náboženství z velké části závisí na vystupování duchovních. „*Cítí-li lidé, že my opravdu věříme tomu, co říkáme, a že jednáme opravdu v souhlase s tím, o čem ujišťujeme, jejich víra se může probudit a upevnit.*“⁴⁹ Další list věnoval věřícím, oznamoval jim, že stejně jako Syn člověka přišel mezi lidi, aby jim sloužil, tak i on přišel do Prahy, aby sloužil lidem. Biskup Tomášek v tomto listě promlouval jednotlivě k dětem a jejich rodičům, k pracujícím i k lidem pokročilého věku. V listě zmiňoval, že přikázání Boží neomezují ničí svobodu, ale vedou člověka správným směrem. I zde vybízel ke vzájemné pomoci a spolupráci.⁵⁰

2.1 Celostátní liturgická komise

V prosinci 1965 skončil II. vatikánský koncil. Jedním z výsledků tohoto koncilu byl požadavek na obnovu liturgie. V Československu vznikla Celostátní liturgická komise (CLK), jejímž úkolem bylo zavádět liturgickou reformu do praxe. CLK byla po vzájemné dohodě rozdělena na dvě komise, první pro Čechy a Moravu, druhá komise byla potom určena pro Slovensko. Předsedou komise pro Čechy a Moravu byl zvolen František Tomášek.⁵¹ Tomášek bral tuto funkci velice zodpovědně. V této situaci v sobě nezapřel dlouholetého katechetu a jeho snaha byla orientována především na křesťanské učení. Na koncilu bylo schváleno používání mateřského jazyka v liturgii, v čemž Tomášek

⁴⁷ JONOVÁ, J., *František Tomášek, kněz, katecheta, profesor a „ilegální biskup“*, s. 95.

⁴⁸ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 30-31.

⁴⁹ OPATRŇÝ, A., *Sborník pastoračních textů Františka kardinála Tomáška*, s. 5.

⁵⁰ OPATRŇÝ, A., *Sborník pastoračních textů Františka kardinála Tomáška*, s. 6-8.

⁵¹ KOPEČEK, P., *Liturgické hnutí v českých zemích a pokoncilní reforma*, s. 266.

spatřoval obrovskou šanci pro šíření víry v době, kdy byla veškerá teologická literatura spíše vzácností.⁵² V poselství vydaném k zakončení vatikánského koncilu biskup Tomášek prohlašoval, že je nutné slova právě končícího koncilu převést do hmatatelné, viditelné podoby. Zároveň si uvědomoval, jak nelehký úkol před všemi, ke kterým byly tyto výzvy směřovány, stojí.⁵³ Činnost CLK byla pod kontrolou státních orgánů, někteří členové CLK byli zároveň i členy StB. Se zaváděním mateřského jazyka do liturgie neměl stát kupodivu žádný problém. Problémy vznikaly spíše mezi církevními představiteli, kteří vedli bohaté diskuze o zamýšlených reformách.⁵⁴

V průběhu roku 1967 čelil ÚV KSČ nemalé kritice z vlastních řad, společnost se potýkala s velkou řadou problémů. V podstatě všechny oblasti společnosti byly zasaženy rostoucími problémy. Velké změny nastaly v roce 1968 s příchodem tzv. „*pražského jara*“. Do čela ÚV KSČ byl zvolen Alexander Dubček, který náležel k reformnímu proudu komunistů a ve funkci nahradil prezidenta republiky Antonína Novotného, jež v březnu na svůj úřad rezignoval. Jeho nástupcem byl zvolen Ludvík Svoboda, který jmenoval novou vládu. Mezi významné počiny této doby patřilo např. zrušení cenzury.⁵⁵ Změny se samozřejmě nevyhnuly ani církevní oblasti. Karel Hruža byl odvolán z funkce ředitele Sekretariátu pro věci církevní, nahradila jej Erika Kadlecová, která byla, na rozdíl od svého předchůdce, nakloněna dialogu s církví.⁵⁶ Naději ve změnu k lepšímu vyjádřil biskup Tomášek v březnu 1968 v pastýřském listě, který byl adresován věřícím. Uplynulé období nazýval obdobím zkoušky, obdobím velkého půstu. Poděkoval všem, kteří v nelehkých dobách neztratili svou víru, a zdůraznil, že cílem církve není jen dobro věřících, ale dobro celé společnosti. Poukázal nejen na potřebu výchovy dětí, ale také na službu společnosti v duchu evangelia a na nutnost prosadit koncilové myšlenky.⁵⁷

2.2 Dílo koncilové obnovy

Březen 1968 znamenal ukončení činnosti Mírového hnutí katolického duchovenstva (MHKD). Sdružení, jehož počátky se datují na začátek 50. let, během svého působení několikrát změnilo svůj název, nikoliv však svou náplň. Čelními představiteli MHKD byli zejména duchovní spolupracující s režimem, členy byli kněží, kteří byli ke svému členství

---

⁵² KOPEČEK, P., *Liturgické hnutí v českých zemích a pokoncilní reforma*, s. 301.

⁵³ OPATRNÝ, A., *Sborník pastoračních textů Františka kardinála Tomáška*, s. 11.

⁵⁴ BALÍK, S., HANUŠ, J., *Letnice dvacátého století*, s. 168.

⁵⁵ BĚLINA, P., *Dějiny země koruny české*, s. 283.

⁵⁶ BALÍK, S., HANUŠ, J., *Letnice dvacátého století*, s. 125.

⁵⁷ OPATRNÝ, A., *Sborník pastoračních textů Františka kardinála Tomáška*, s. 33-34.

často donuceni nátlakem. Jejich předsedou byl po celou dobu činnosti Josef Plojhar, římskokatolický kněz, který v rozporu s nařízením biskupů, přijal politickou funkci a několik let zastával post ministra zdravotnictví.⁵⁸ František Tomášek také patřil mezi členy předsednictva MHKD, s největší pravděpodobností se členem nestal dobrovolně a byl si vědom, že tato skutečnost mu může ubírat na důvěryhodnosti. Jakmile to situace ve společnosti dovolila, zasadil se o zrušení tohoto hnutí. Na Tomáškův popud se uskutečnil celostátní sjezd, kde se česká část vzdala vedení, slovenská část tento krok odmítla učinit. Původně bylo v plánu MHKD reformovat, nicméně po několika jednáních bylo rozhodnuto o zrušení MHKD a založení nové organizace, který byla pojmenována Dílo koncilové obnovy (DKO).⁵⁹ Zakládajícího sněmu DKO na Velehradě se účastnili všichni čeští a slovenští biskupové, včetně tajně vysvěcených, kněží, a to i ti, kterým byla díky přimluvě Františka Tomáška udělena amnestie, a v neposlední řadě i laici. Předsedou DKO byl zvolen právě biskup Tomášek.⁶⁰ DKO si kladlo za cíl nejen prosazení koncilních myšlenek, ale obrodu celé katolické církve v Československu. František Tomášek požádal vládu o znovuoobnovení styků mezi Československem a Vatikánem, chtěl také, aby kontakty s Vatikánem mohli navázat i biskupové. Žádal o obsazení všech diecézí biskupy, kteří byli ve svých funkcích nahrazení kapitulními vikáři. V neposlední řadě chtěl Tomášek, aby vláda umožnila zřizovat bohoslovecké semináře a fary, stavbu kostelů. Všechny tyto záležitosti měly být řízeny církví, nikoliv státem.⁶¹ Některé z těchto požadavků se skutečně podařilo splnit. Do čela českobudějovické diecéze se mohl vrátit biskup Josef Hlouch, Štěpán Trochta se vrátil do Litoměřic a brněnská diecéze mohla znovu přivítat svého biskupa Karla Skoupého. Neobsazené tak zůstaly diecéze v Hradci Králové a v Olomouci. Právě neobsazení královéhradecké diecéze ukázalo, že uvolnění režimu má své limity. Karel Otčenášek neobdržel státní souhlas k výkonu biskupského úřadu, překážkou bylo jeho tajné vysvěcení na biskupa.⁶² Celý církevní život jakoby se znovu po letech mlčení a tajných aktivit probral, sám František Tomášek byl v této době neobyčejně aktivní. Přijal funkci místopředsedy Společnosti pro lidská práva, kterou založil skladatel a dirigent Emil Ludvík. Změny provedl i v oblasti vydávání katolických periodik. Z funkce předsedy České katolické charity, do jejíž kompetencí spadala vydavatelská činnost, musel odstoupit Antonín Stehlík, na jeho místo nastoupil biskup

---

⁵⁸ BALÍK, S., HANUŠ, J., *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 129.

⁵⁹ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 38-39.

⁶⁰ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 69.

⁶¹ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 40.

⁶² BALÍK, S., HANUŠ, J., *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 90.

Kajetán Matoušek. Vedoucím redaktorem Katolických novin se stal František Mikulášek, který velice pozdvihl úroveň těchto novin.⁶³ V pastýřském listě z července 1968 se Tomášek zabýval náboženskou výchovou dětí a mládeže, která mu podle vlastních slov „ležela na srdci jako nejtěžší balvan“. Rodiče, kteří v uplynulých letech, měli obavu posílat své děti na výuku náboženství, ujišťoval, že od nového školního roku budou moci své potomky beze strachu přihlásit na výuku náboženství na příslušné faře, nikoliv již ve škole.⁶⁴ 19. srpna 1968 se biskup Tomášek společně s ostatními biskupy sešel s prezidentem republiky Svobodou na neformálním přátelském setkání. 20. srpna začínal v Praze teologicko-pastorační kurz, jehož patronem byl biskup Tomášek. Kurz byl naplánován na tři dny, bohužel díky následujícímu vývoji, musel být přerušen.⁶⁵

21. srpna 1968 bylo území Československa obsazeno vojsky varšavské smlouvy a následně započal proces normalizace. Normalizační procesy se samozřejmě týkaly celé společnosti. Mnoho doposud provedených reforem bylo zrušeno, např. cenzura byla od dob normalizace přísnější než kdykoliv dříve. Došlo k zákazu činnosti mnoha spolků a hnutí, do této skupiny patřilo i DKO. ÚV KSČ o DKO uvedl, že: „*protisocialistické síly měly v úmyslu zneužít toto hnutí ke svým politickým cílům.*“⁶⁶ V roce 1969 byl své funkce zbaven Alexander Dubček, stejně tak musela opustit vedoucí místo na Sekretariátu pro věci církevní Erika Kadlecová a mnoho dalších, kteří představovali reformní část komunistické strany. Novým ředitelem Sekretariátu pro věci církevní se opět stal Karel Hruža. Biskup Tomášek přišel téměř o všechny spolupracovníky, kterými se v poslední době obklopil a zahájil s nimi práce na církevní obnově.⁶⁷ Komunistický režim si uvědomoval sílu církve, zrušením MHKD již neměl žádný prostředek, jak kontrolovat a politicky působit uvnitř církve. Z počátku se jednalo o znovuoobnovení MHKD v jeho původní podobě, což nebylo možné. V měsíčníku Nový život, který od roku 1954 vydávala Křesťanská akademie v Římě, se v roce 1970 objevila zmínka o tom, že se Karel Hruža sešel s bývalými členy MHKD a jednal s nimi o obnovení tohoto hnutí. Ti byli spíše nakloněni myšlence založení nového sdružení, jehož činnost by byla schválena biskupy.⁶⁸

---

⁶³ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 72.

⁶⁴ OPATRŇY, A., *Sborník pastoračních textů Františka kardinála Tomáška*, s. 35.

⁶⁵ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 77.

⁶⁶ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 52.

⁶⁷ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 54.

⁶⁸ *Nový život*, č. 4/1970, s. 96. Dostupné z:

http://scriptum.cz/soubory/scriptum/novy_zivot/novy_zivot_1970_04.pdf.

2.3 Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris*

Ke konci roku 1970 proběhlo v Římě jednání mezi Vatikánem a zástupci československé vlády. Svatý stolec zastupoval arcibiskup Agostino Casaroli, Giovanni Cheli a Angelo Sodano, Československo bylo zastoupeno Aloisem Tichým, Karlem Hružou a dalšími. Jedním z bodů jednání bylo jmenování biskupů. V tomto bodě nedošlo ke shodě, stejně tak jako v dalších pěti bodech diskuze. V samotném závěru vznesl Casaroli směrem k československé vládě výzvu, aby nepodporovala necírkevní organizace.⁶⁹ Přesto byla v roce 1971 za podpory ÚV KSCČ založena nová organizace, která nesla název Sdružení katolického duchovenstva *Pacem in terris* (SKD PIT). Toto sdružení mělo vymezenou pevnou členskou základnu, předsedou celého sdružení byl zvolen Václav Medek, předsedou české části se stal kapitulní vikář z Olomouce Josef Vrana a tajemníkem František Hochman. Vrana a Medek byli Svatému stolci předloženi jako vhodní kandidáti na biskupy. SKD PIT prohlašovalo, že bude dbát autority Vatikánu, ve skutečnosti to však jeho členové neměli nikdy v úmyslu. Biskupové se z počátku ke vzniku nové organizace stavěli negativně, svůj odpor ale nevystupňovali.⁷⁰

Na přelomu let 1970/1971 bylo anulováno prohlášení generální prokuratury z roku 1968, kterým byla uzákoněna činnost mužských řádů a kongregací. Biskup Tomášek s tímto aktem rozhodně nesouhlasil, stejně tak se ohrazoval proti intervenci do výuky náboženství a udělování státního souhlasu duchovním k výkonu jejich činnosti.⁷¹ Režim zpřísnil podmínky ještě více než v minulosti. Všechna činnost duchovních, která se sebemenším způsobem vymykala běžné pastoraci, musela být předem hlášena a státními orgány odsouhlasena, pokud bylo shledáno, že duchovní pochybil, hrozilo mu odebrání státního souhlasu k jeho činnosti. Režim se již ve své snaze zlikvidovat církve neuchýlil k prostředkům, jež využíval v době svého nástupu. Věznění a násilí bylo vystřídáno znesnadňováním výkonu duchovní činnosti prostřednictvím mnoha legislativních nařízení. Státní úředníci také rozhodovali o uchazečích bohosloví, stejně tak o vyučujících na teologické fakultě.⁷²

Během roku 1972 zemřeli Karel Skoupý, Josef Hlouch a poslední slovenský biskup se státním souhlasem Róbert Pobožný, Eduard Nécsey, biskup nitranský, zemřel již v roce

---

⁶⁹ CUHRA, J., *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*, s. 63.

⁷⁰ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 87.

⁷¹ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 84.

⁷² OPATRŇÝ, A., *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, s. 152.

1968. Československo se tak ocitlo v situaci, kdy mělo pouze dva žijící biskupy, Štěpána Trochtu v Litoměřicích a Františka Tomáška v Praze. Pohřbu Pobožného a Hloucha se zúčastnil i Giovanni Cheli, který pobyt v Československu využil k setkání s Karlem Hrůzou. Cheli Hrůzu upozornil, že tak problematické navázání vztahů jako s Československem nebylo zaznamenáno u žádného jiného socialistického státu, poukázal na fakt, že již 23 let nebyl jmenován žádný biskup, ačkoliv jednání o tom probíhala již 10 let. Hrůza tuto situaci odůvodňoval neschopností Vatikánu navrhnout biskupy, kteří by byli loajální nejen s církví, ale také se státem. Schůzka nepřinesla očekávaný výsledek, Cheli nedostal od Hrůzy odpověď, kdy bude možno znovu navázat rozhovory a kdy bude Vatikánu umožněno kanonické šetření v Československu. Hrůza se naopak nedočkal souhlasu s projednáváním obsazení dvou slovenských a jedné české diecéze, Cheli trval na jednání o obsazení všech diecézí.⁷³ V následujících měsících proběhlo několik obtížných jednání, která skončila v březnu 1973. Bylo dohodnuto jmenování tří biskupů pro Slovensko a jednoho biskupa pro Olomouc. Vatikán výslednou dohodu považoval za svou prohru s přihlédnutím k církevním kvalitám budoucích biskupů. Za velice problematické bylo považováno členství v SKD PIT některých budoucích biskupů. To se týkalo především Josefa Vransy, který byl ustanoven apoštolským administrátorem pro Olomouc. Ze strany Svatého stolce vzešla žádost, aby se každý nově jmenovaný biskup nejen vzdal své funkce v SDK PIT, ale aby také ukončil své členství v této organizaci. Československo této žádosti rozhodně odmítlo vyhovět a v případě, že by vatikánská strana na žádosti trvala, chtělo ukončit jednání. Vatikán opět ustoupil a spokojil se s tím, že kandidát na biskupa se vzdá funkce v tomto hnutí, ale může zůstat jeho členem, což všichni stvrdili podpisem.⁷⁴ Biskupské svěcení se konalo 3. března 1973 v Nitře pro slovenské biskupy a o den později byl vysvěcen biskup Vrana v Olomouci. Světitelem nových biskupů byl Agostino Casaroli, spolusvětiteli byli biskupové Trochta a Tomášek. Krátce před svým odjezdem se Casaroli sešel s Karlem Hrůzou a oznámil mu, že papež Pavel VI. bude následující den jmenovat nové kardinály, mezi nimiž je i jeden český, který byl od dubna 1969 „chován in pectore.“ Tímto kardinálem byl Štěpán Trochta, biskup litoměřické diecéze.⁷⁵

Rok 1973 byl pro českou církev velice významným rokem, uplynulo 1000 let od založení pražské diecéze. Biskup Tomášek se na tuto událost chystal již od roku 1967. Hlavním

⁷³ CUHRA, J., *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*, s. 74.

⁷⁴ CUHRA, J., *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*, s. 84.

⁷⁵ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 92.

motivem oslav mělo být začlenění podnětů II. vatikánského koncilu do církevního života. Přípravu na oslavu jubilea vyhlásil ve svém pastýřském listě z dubna 1967. Vyzýval v něm k zamyšlení nad uplynulou dobou, ke zpytování svědomí, lítosti a k pokání. Tomášek uznával, že v minulosti bylo Boží jméno často zneužito a společně s lidskou pýchou, tvrdohlavostí a neláskou napáchalo mnoho zla. Žádal věřící, aby se vyznali z těchto vin a poprosili ty, na kterých byla spáchána křivda, o odpuštění. A zároveň vybízel, aby věřící odpustili křivdy, které byly způsobeny jim.⁷⁶ Od roku 1971 byly přípravy státními orgány stále ve větší míře omezovány, nakonec se místo původně plánovaných celostátních oslav konaly oslavy pouze v pražských kostelech a v chrámu sv. Víta. Olomoucký biskup Josef Vrana označil výročí jako čistě pražskou záležitost a nehodlal mu věnovat pozornost.⁷⁷ Ani následující rok 1974 nebyl pro biskupa Tomáška jednoduchý. Na nátlak státních orgánů byl z pozice Tomáškovy sekretáře nucen odejít Josef Mixa. Mixa odmítl nabídku stát se generálním vikářem, ovšem za podmínky, že by spolupracoval s StB. Mixovi bylo přiděleno místo faráře ve Stanovicích u Karlových Varů. Mixův odchod nesl Tomášek těžce, všechny adepty na uvolněné místo sekretáře odmítl, jelikož jim nemohl důvěřovat. V témže roce biskupem Tomáškem silně otřásla smrt kardinála Trochty. Ten zesnul 6. dubna za poněkud zvláštních okolností. Trochta byl jedním z mála, který se v posledních letech svého života veřejně stavěl proti náboženské nesvobodě v Československu. František Tomášek získal svědectví o okolnostech Trochtovy smrti od jeho tajemníka a následně je zprostředkoval Pavlu VI. Biskup Tomášek viděl stále větší problém ve sdružení SKD PIT, opakovaně kontaktoval arcibiskupa Casaroliho, aby ho informoval o současném dění. Casarolimu také sdělil, že postup, který byl v Československu uplatňován vatikánskou stranou, nepovažuje za úspěšný, dokonce ani za správný, nicméně ho uznává.⁷⁸ 30. června oslavil František Tomášek 75. narozeniny, v tomto věku je povinností každého ordináře nabídnout svou rezignaci. Tomášek tak učinil během svého pobytu v Římě, jeho rezignace nebyla z pochopitelných důvodů přijata, s čímž Tomášek dopředu počítal.⁷⁹

V sedmdesátých letech, zejména v jejich druhé polovině, prožívala církev hlubokou krizi. Ze sedmi českých a moravských diecézí bylo pět diecézí obsazeno kapitulními vikáři a dvě diecéze byly spravovány biskupy – apoštolskými administrátory Tomáškem a Vranou.

---

⁷⁶ OPATRŇY, A., *Sborník pastoračních textů Františka kardinála Tomáška*, s. 24.

⁷⁷ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 94.

⁷⁸ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 100.

⁷⁹ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 102.

Kromě Františka Tomáška byli všichni členy SKD PIT, dokonce zde i přes odpor Vatikánu zastávali vedoucí funkce. Josef Vrana sice rezignoval na svou funkci předsedy SKD PIT, nicméně nedodržel svůj slib a zůstal členem předsednictva.⁸⁰ Problémy se samozřejmě objevily i na nižších stupních církevní struktury. Stát, díky církevním zákonům, vyloučil vliv Svatého stolce na obsazování církevních funkcí, kromě jmenování biskupů. V této době se nenalezl duchovní, který by měl dostatek odvahy veřejně hájit práva církve. Obrovský pokles byl zaznamenán u dětí přihlášených na výuku náboženství, ale i počet základních církevních úkonů strmě klesal, stejně tak počet bohoslovců a duchovních.⁸¹ Při dalších snahách o jednání s Vatikánem se personální otázka řešila již mnoho let. Z československé strany nově zazněl požadavek, aby nebyla nadále umožněna činnost tajně vysvěcených biskupů, a aby byla zastavena aktivita církevní emigrace, která byla namířena proti socialistickému zřízení. Vatikánská delegace prohlásila, že je připravena činnost tajně vysvěcených biskupů ukončit, ale požadovala možnost kanonické mise, aby bylo možno celou záležitost osobně projednat s biskupy, kterých se toto týkalo.⁸² Nově projednávaným bodem byla úprava hranic diecézí. Územní hranice nebyly totožné s hranicemi diecézí. V Čechách se jednalo o část území severní Moravy a Slezska. Palčivější byla situace na Slovensku, důležité části slovenského území náležely maďarským diecézím. Na sklonku roku 1977 byly papežem vydány dvě buly, díky kterým došlo k požadované úpravě hranic a ke zřízení trnavského arcibiskupství, které ovšem až do roku 1989 nebylo obsazeno. Na tomto počínu si komunistický režim připsal svou zásluhu, veřejně prezentoval, že se mu podařilo vyřešit situaci, kterou od vzniku samostatného Československa nebyl nikdo jiný schopen zvládnout.⁸³

3. Kardinál

Velikého uznání se biskupu Tomáškovu dostalo 26. dubna 1976. Tento den byl papežem jmenován kardinálem, zatím bylo jeho jmenování „*in pectore*“. Jmenování bylo zveřejněno 27. června 1977 na veřejné kardinálské konzistoři. Papež k jeho jmenování uvedl: „*slušelo se, aby jeho dlouhá a velkomyslná práce jako kněze a biskupa v milovaném Československu, konaná vždy s přímostí a důsledností, odpovídající evangeliu, byla takto vyznamenána před církví a občanskou společností, jako předzvěst a záruka lepšího*

---

⁸⁰ CUHRA, J., *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*, s. 98.

⁸¹ CUHRA, J., *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*, s. 101.

⁸² CUHRA, J., *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*, s. 104.

⁸³ BALÍK, S., HANUŠ, J., *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 53.

a *plodnějšího zítřka*.⁸⁴ Na konci roku papež jmenoval kardinála Tomáška pražským arcibiskupem. Režim proti tomuto jmenování neměl zásadní námitky, Tomáška sice považoval za oddaného katolíka, přesto ale směřoval duchovní i věřící k respektování státu a k nekonfliktnímu jednání.⁸⁵

3.1 Charta 77

V roce 1975 se v Helsinkách konala Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE). Výsledkem této konference byl Závěrečný akt KBSE, který obsahoval Mezinárodní pakt o občanských právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, které Československo podepsalo již v roce 1968. Závěrečný akt KBSE podepsalo 35 států, včetně Československa. Vyhláškou 120/1976 byly oba pakty zveřejněny ve Sbírce zákonů ČSSR. Svoboda náboženství je zakotvena v části III, článek 18.⁸⁶ Komunistický režim ovšem podepsanou dohodu nedodržoval a nadále docházelo k porušování lidských práv, jistý zlom nastal v roce 1977, který byl vyhlášen rokem lidských práv. Na začátku roku byla publikována Charta 77, což bylo prohlášení, které režim vybízelo k dodržování lidských práv a svobod.⁸⁷ Souhlas s Chartou 77 vyjádřilo mnoho známých osobností i z katolického prostředí, František Tomášek však mezi nimi nebyl. Naopak byl mezi těmi duchovními, kteří snad na nátlak státních orgánů, odmítali spojitost s Chartou 77, což stvrzovali svým podpisem pod vydaným prohlášením, kde se uvádělo, že nepatří mezi signatáře Charty 77. Samotné prohlášení Chartu neodsuzovalo, proto s ním také nebyl režim spokojen. Přesto byl Tomáškův postoj překvapivým pro mnoho lidí, dokonce i pro arcibiskupa Casaroliho. Josef Zvěřina Tomáška vyzval, aby se chopil zřejmě poslední naděje, kterou československé zákony a mezinárodní dohody umožňovaly a pomohl zachránit církev před zostuzením a zkázou.⁸⁸ Tomáškově nečinil problém obsah Charty 77, ale někteří lidé, kteří s ní byli spojeni a které si pamatoval z minulosti, kdy působili ve vysokých státních funkcích a měli vliv na státní církevní politiku. Odmítal se podepsat vedle takových jmen, protože nevěřil, že se z bývalých podpůrců režimu najednou stali obhájci lidských práv. Tomáškův osobní lékař Pavel Bambas později vzpomínal, že kardinál svůj postoj k Chartě změnil poté, co obdržel dopis od Josefa Zvěřiny a několikrát s ním o celé situaci také hovořil osobně. Zvěřina Tomáška

⁸⁴ *Nový život*, č. 7-8/1977, s. 150. Dostupné z:

http://scriptum.cz/soubory/scriptum/novy_zivot/novy_zivot_1977_07-08.pdf.

⁸⁵ CUHRA, J., *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*, s. 110.

⁸⁶ Vyhláška 120/1976 Sb. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=120&r=1976>.

⁸⁷ BĚLINA, P., *Dějiny zemí koruny české*, s. 303.

⁸⁸ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 106.

upozorňoval, že se zde nejedná pouze o politický problém, ale důležitou mravní otázku. Nicméně státní orgány a StB Tomáškoví předložily seznam duchovních i laiků, kteří by byli zatčeni v případě, že by se postavil na stranu chartistů.⁸⁹ 12. ledna byl v Rudém právu zveřejněn článek „Ztroskotanci a samozvanci“, v tomto článku byli signatáři Charty 77 nazváni buržoazními zkrachovalci, kteří lživě pomlouvají Československou republiku a její revoluční vymoženosti, samotné prohlášení bylo potom označováno jako pamflet.⁹⁰ Marie Rút Křížková, pozdější mluvčí Charty 77, vzpomínala na své první setkání s tehdy ještě biskupem Tomáškem, za nímž se vydala se svým dopisem, který sepsala jako reakci na výše zmíněný článek, navíc pocíťovala křivdu, když si v Katolických novinách přečetla prohlášení duchovních, kteří se stavěli proti Chartě, ačkoliv v ní byla hájena i práva věřících. Tomášek Křížkovou bez váhání přijal, přečetl si její dopis a odpověděl: „*Vy máte pravdu, ale my máme taktiku.*“ Tomášek se poté s Křížkovou i následnými mluvčími Charty 77 setkával pravidelně, uděloval jim apoštolské pomazání a vyjadřoval jim svou podporu.⁹¹

3.2 Změna vatikánské politiky

V dubnu 1978 byl založen Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), jenž byl navazující organizací na Chartu 77. Většina členů výboru byli právě chartističtí signatáři. Posláním VONSu bylo zveřejňovat případy těch, kteří byli režimem pronásledováni z důvodů, které byly v rozporu se zákony nebo lidskými právy. Samotní členové zažili pronásledování režimu a několik jich bylo uvězněno. Otázka, jakým směrem by se měla církev orientovat, rozdělovala církevní představitele na dvě skupiny. Jedni zastávali názor, že by církev neměla zasahovat do záležitostí, které se jí bezprostředně netýkají, druzí potom prosazovali, aby se katoličtí duchovní zasadili o dodržování lidských práv. Tomášek byl doposud striktním zastáncem prvního názoru. V této době ale uznal, že nastal čas, své stanovisko přehodnotit, že díky kompromisům a ústupkům je sice režimem tolerován, ale pro samotnou církev to není nikterak přínosné.⁹² V podobném duchu zřejmě uvažoval i papež Pavel VI., jenž byl znám svou politikou „malých krůčků“, která ovšem nedosáhla v posledních patnácti letech takových výsledků, jaké byly očekávány, a stále častěji v této oblasti zaznívala kritika. Papež začal být ve svých jednáních méně ochotný k ústupkům

⁸⁹ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 66.

⁹⁰ *Ztroskotanci a samozvanci*. RUDÉ PRÁVO. Ročník 1977 1/12 str. 2. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1977/1/12/2.png>.

⁹¹ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 67.

⁹² SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 110.

a požadoval pro církev prostor k jejímu působení v socialistických zemích. Kardinál Tomášek vždy ctěl autoritu Svatého stolce a zřejmě podpořen vatikánskou stranou projevoval stále více aktivity, která směřovala ke změnám postavení církve ve společnosti. K razantnějšímu postupu byl také vyzýván polskými kardinály Wyszynskim a Wojtylou. Vliv na jeho proměnu jistě mělo i jmenování kardinálem a arcibiskupem pražským, což mu zaručovalo větší pravomoci, než doposud měl.⁹³ StB zaznamenala jistou změnu v církevním prostředí, Tomášek byl označen za jednoho z iniciátorů zvýšené aktivity církevního života. Prezident Husák obdržel od pražského arcibiskupa dopis, v němž byl v sedmi bodech informován o nejpálčivějších problémech církve v ČSSR. SVC tento dopis nazval nevhodným až provokativním a dokazujícím neúctu kardinála Tomáška k prezidentu republiky.⁹⁴

6. srpna 1978 přišla z Vatikánu smutná zpráva, papež Pavel VI. zemřel na srdeční zástavu. Povinnost zúčastnit se konkláve mají všichni kardinálové, kterým není více než osmdesát let. Kardinál Tomášek odjížděl do Říma s jasnou představou, komu dá svůj hlas. Tomáškovým favoritem byl Giovanni Benelli, který s Tomáškem musel hovořit o církevní situaci v ČSSR a velice negativně, stejně jako Tomášek, se stavěl ke sdružení SKD PIT.⁹⁵ Novým papežem byl 26. srpna zvolen benátský kardinál Albino Luciani, jež si zvolil papežské jméno Jan Pavel I. O měsíc později nový papež zemřel na srdeční selhání a kardinál Tomášek se opět vydal do Říma, aby se zúčastnil další konkláve. 16. října byl novým papežem zvolen Karol Wojtyla, kardinál z Krakova, což bylo obrovské celosvětové překvapení. Zejména pro země se socialistickým zřízením to nebylo překvapení příjemné. StB už nějaký čas sbírala informace o krakovském arcibiskupství a propojení slovenské tajné církve s polskými duchovními. Jan Pavel II. byl člověk, který měl osobní zkušenost s církví utlačovanou režimem a hodlal tuto situaci změnit. Dodržování lidských práv a občanských svobod stavěl mezi priority.⁹⁶

3.3 Jan Pavel II.

Wojtyla si zvolil papežské jméno Jan Pavel II. Kardinál Tomášek se s Wojtylou znal již z doby, kdy se konal II. vatikánský koncil, setkali se také na pohřbu kardinála Trochty. Po svém zvolení nový papež Tomáškově slíbil, že jejich dosavadní vzájemná blízkost bude

---

⁹³ CUHRA, J., *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*, s. 116.

⁹⁴ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 118.

⁹⁵ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 118.

⁹⁶ BALÍK, S., HANUŠ, J., *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 99.

ještě více prohloubena a bude se co nejvíce snažit udělat vše možné pro zlepšení postavení církve v ČSSR.⁹⁷ Papež často připomínal spojitost československé a polské církve, sahající až k dobám sv. Vojtěcha a zdůrazňoval srdečný vztah ke kardinálovi Tomáškovi. To vše samozřejmě nenechávalo státní orgány v ČSSR klidné. 12. února 1979 se konal mimořádný aktiv, kde se řešila církevně-politická situace. Byla zde vyslovena domněnka, že českoslovenští katoličtí duchovní očekávají od nového papeže rozšíření prostoru činnosti církve a také tvrdší jednání z vatikánské strany vůči ČSSR. Z tohoto jednání vzešlo několik úkolů, kterými měli státní orgány zabránit narůstajícímu vlivu církve. Několik bodů se týkalo přímo kardinála Tomáška, na kardinálovu činnost mělo být zaměřeno více pozornosti, mělo mu být co nejvíce ztěžováno prosazovat záměry vatikánské politiky. Ministr vnitra Jaromír Obzina na Tomáškovu adresu uvedl, že je sice zřejmé, že se nikdy nestane komunistou, ale je nutné s ním neustále udržovat styky, neustále s ním pracovat, aby zcela nepodlehli vlivu Svatého stolce. Uvedl také, že pokud se podaří ovládnout Tomáška, znamená to, že byla z poloviny ovládnuta československá církev.⁹⁸ Z těchto slov je více než zřejmé, že režim si již uvědomoval, jakou sílu v sobě kardinál Tomášek měl. Nástup Karola Wojtyly do papežského úřadu Tomáškovi skutečně dodal odvahy postavit se komunistické vládě. Podle svědectví biskupa Škarvady byla Tomášková proměna více než zjevná. V době úřadu Pavla VI. působil pražský arcibiskup velice nejistým dojmem, snad ani plně nechápal, kam přesně směřuje vatikánská východní politika. S Janem Pavlem II. Tomášek získal na jistotě, že papež je ten, kdo ho chápe a podpoří.⁹⁹ V únoru 1979 navštívil papeže osobně ve Vatikánu, jejich rozhovor se týkal především SKD PIT, Tomášek také papeže upozorňoval na biskupa Vranu a zrazoval Jana Pavla II. od jeho jmenování olomouckým arcibiskupem. Český kardinál se stal pro Svatý stolec cenným zdrojem informací o situaci církve v Československu. Je nutné podotknout, že papež tyto informace považoval za zásadní.¹⁰⁰ Přestože Tomášek vyjadřoval svůj nesouhlas se situací v Československu, politickým otázkám se stále vyhýbal. Boj proti omezování svobody a lidských práv se odehrával v rámci církve a na individuální úrovni. Spíše se snažil pomoci jednotlivcům, nebyl bojovníkem za dodržování lidských práv všeobecně. Velice často se zastával nespravedlivě obviněných věřících, psal dopisy soudům, kde vyjadřoval svůj nesouhlas s daným soudním procesem. Na tyto dopisy samozřejmě soudy nebraly

---

⁹⁷ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 78.

⁹⁸ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 123.

⁹⁹ OPATRŇÝ, A., *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, s. 164.

¹⁰⁰ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 124.

sebemenší zřetel, ale pro obviněné to byla velká psychická podpora.¹⁰¹ S Tomáškovou rostoucí aktivitou samozřejmě rostl i tlak ze strany státních orgánů vůči němu. Osmdesátiletý kardinál se musel kromě zdravotních potíží potýkat s často ponižujícím jednáním státních úředníků, jeho pracovna byla odposlouchávána, sekretář Josef Mixa dokonce vzpomínal, že mu hrozila i fyzická likvidace, měl se údajně stát obětí autonehody při svých oblíbených večerních procházkách po Hradčanech.¹⁰²

3.4 Quidam episcopi

Papež Jan Pavel II. věřící i církevní představitele v Československu neustále podporoval osobními dopisy. Jeho list, adresovaný biskupům, nesměl být dokonce uveřejněn, přesto si ho díky samizdatu a exilové literatuře mohli přečíst nejen biskupové, ale i ostatní duchovní a věřící. Papež apeloval na biskupy, aby pomohli zajistit svobodu církevních seminářů.¹⁰³ V březnu 1982 vykonávalo u papeže návštěvu ad limina pět československých biskupů, během této návštěvy zveřejnil prefekt Posvátné kongregace pro klérus kardinál Silvio Oddi „Prohlášení Posvátné kongregace pro klérus o určitých sdruženích a hnutích zakázaných kléru“, které je známe pod názvem dekret *Quidam episcopi*. Tento dekret zakazoval veškerá kněžská sdružení, která sledovala politické cíle, byl formulován obecně a primárně směřoval k tzv. teologii osvobození, která se rozmáhala v Latinské Americe. Kardinál Oddi za takové sdružení označil i SKD PIT, poté co se kardinál Tomášek tázal, zda se dekret týká i toho sdružení a jestli je uplatňování dekretu povinností nejen biskupů, ale také dočasných správců diecézí.¹⁰⁴ Československé státní orgány vydání dekretu považovaly za cílený útok na SKD PIT a ministr kultury Klusák Tomáška varoval, že pokud bude dekret šířit, mohl by se ocitnout v horší situaci než jeho předchůdce, kardinál Beran. Tomášek a biskup Gábriš byli navíc označováni za nepřímé spoluautory *Quidam episcopi*, což zřejmě nebyla nepravda. Tomášek s SDK PIT nesouhlasil od jeho samotného vzniku a považoval za svou povinnost přispět k ukončení jeho činnosti. Nedal se zastrašit slovy ministra Klusáka a dekret poskytl nejen duchovním ve své diecézi, ale v celé církevní provincii.¹⁰⁵ Navíc vyzýval kněze, aby se vyvarovali spolupráce s nyní už zakázaným sdružením. SDK PIT také zaslal dopisy, ve kterých upozorňuje, že má písemně potvrzený zákaz činnosti sdružení a je nemyslitelné, aby se v Katolických

¹⁰¹ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 134.

¹⁰² HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 90-91.

¹⁰³ CUHRA, J., *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*, s. 141.

¹⁰⁴ CUHRA, J., *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*, s. 143.

¹⁰⁵ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 143.

novinách objevovaly zprávy týkající se SDK PIT. Kardinálovy výzvy nebyly akceptovány ani po dopisu adresovaném přímo šéfredaktorovi Katolických novin Františkovi Hochmannovi, a tak novinám odebral církevní schválení.¹⁰⁶ Režim si uvědomoval, že stárnoucí kardinál, který byl dříve ochotný k ústupkům, poddajný při jednání, se nyní stal výraznou autoritou pro duchovní a věřící. Již ke konci roku 1981 byl vypracován soubor prostředků, kterými měla být kardinálova autorita omezena. Začaly se množit informace o zdravotním stavu kardinála. Tomášek, který doposud podstoupil operaci srdce a prostaty, byl v dobré kondici jak psychické tak fyzické. Přesto byl označován jako starý, nemocný muž, který trpí poruchami paměti. Bylo také nařízeno, aby se s Tomáškem nejednalo o jiných záležitostech než o těch, které se týkaly pražské diecéze. Nesouhlas orgánů státní správy s Tomáškovým jednáním měl být vyjadřován ignorací kardinála.¹⁰⁷ V hodnocení církevně-politické situace z roku 1983 je církev pod vedením nového papeže označována jako nástroj imperialismu proti socialismu. Tomášek je zde uváděn jako ten, kdo v ČSSR tento postoj plně akceptuje, rozděluje společnost duchovních na dvě skupiny – prorežimní a protirežimní. Ve zprávě bylo dále uvedeno, že kardinálova obliba stále stoupá a zejména u mladších duchovních.¹⁰⁸

3.5 Velehradská pout' 1985

V první polovině osmdesátých let byly vztahy mezi Vatikánem a Československem značně problematické. Po vydání dekretu *Quidam episcopi* se styky dočasně přerušily a následná jednání vždy končila bezvýsledně. ČSSR považovala vatikánskou politiku za agresivní vůči socialistickému zřízení a s velkou nelibostí nesl celý východní blok vztah papeže a amerického prezidenta Ronalda Reagana, který dokonce navštívil v roce 1982 Jana Pavla II. ve Vatikánu. Proto není divu, že kardinál Tomášek vyvolal u představitelů režimu pobouření, když pozval papeže na návštěvu ČSSR. Dopisem z února 1984 vyzýval Jana Pavla II., aby navštívil Československo následující rok při příležitosti výročí 1100 let od smrti sv. Metoděje. Současně s pozváním zorganizoval kardinál podpisovou akci, jejímž cílem bylo podpořit papežovo pozvání.¹⁰⁹ Kardinál se již od roku 1980 velice zasazoval o zdůraznění významu sv. Cyrila a Metoděje, o což žádal i papeže. Ten Tomáškovu přání vyhověl a oba světce následně prohlásil spolupatrony Evropy, Tomášek chtěl za tento akt papežovi poděkovat právě pozváním na velehradskou pout'. V dubnu 1984 kardinál

¹⁰⁶ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 100.

¹⁰⁷ CUHRA, J., *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*, s. 147.

¹⁰⁸ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 148.

¹⁰⁹ CUHRA, J., *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*, s. 157.

oficiálně ohlásil vládě ČSSR, že papež obdržel jeho pozvání. Vláda se proti účasti papeže na velehradské pouti postavila velice negativně, Tomášek byl pozván na SVC, kde mu bylo sděleno, že jeho jednání je nepřipustné, směřující ke zhoršení vztahů mezi Československem a Vatikánem a byl vyzván, aby takového jednání zanechal. Tomášek ovšem na pozvání papeže trval, v květnu obdržel papežovu odpověď na svůj zvací dopis a informoval vládu, že Svatý otec velice rád přicestuje do ČSSR. Následovalo další předvolání k rozhovoru, tentokrát s ministrem kultury Klusákem. Tomášek musel čelit Klusákovým výtkám, že je představitelem církve, která neprojevuje snahu mít dobré vztahy se státem, bylo mu oznámeno, že pokud neustoupí od svých aktivit, budou přerušeny veškeré kontakty s Vatikánem. Při tomto setkání musel Tomášek vyslechnout i kritické komentáře vůči vlastní osobě, a ačkoliv již prodělal mnoho jednání s představiteli státu, která nebyla snadná, tentokrát byla situace vyhrocená více, což dokazuje i to, že jindy velice klidný Tomášek, přerušil ministra Klusáka a požádal ho, aby upustil od dalších komentářů a vyjádřil pouze stanovisko k návštěvě papeže. Papežova účast na pouti byla prohlášena za nežádoucí, povolení dostal pouze Agostino Casaroli.¹¹⁰ Dle ÚV KSČ Vatikán zneužíval cyrilometodějský kult k propagaci nové ekumenické spolupráce, která měla být prioritně zaměřena proti socialistickým zemím. Státní orgány neponechaly nic náhodě a s předstihem vypracovaly plán, jak oslavy minimalizovat. Je až s podivem, že tento plán se nepodařilo utajit a díky samizdatu a zahraničním médiím byl zveřejněn. Časopis Tribuna publikoval článek Dílo bratrů ze Soluně – legenda a skutečnost, který byl plný dezinformací. Na snahu státu eliminovat oslavy a obsah tohoto článku reagoval kardinál Tomášek dopisem prezidentu Husákovi a nejvyšším státním orgánům. Tomášek ve svém dopise uvedl, že se nejedná o akci politickou, nýbrž duchovní a je v souladu s ústavou a deklarací lidských práv.¹¹¹ Ačkoliv byla snaha přesvědčit Tomáška, že plán na omezení oslav je smyšlený, a aby svůj dopis stáhl, Tomášek na svém postoji nic nezměnil. Dokonce poskytl rozhovor italskému týdeníku Il Sabato, v němž hovořil o postavení církve v Československu a zákazu pozvat biskupy ze západních zemí na Velehrad.¹¹²

Samotné velehradské pouti předcházela kněžská pouť v dubnu 1985, jíž se zúčastnili všichni českoslovenští biskupové a přes tisíc kněží. Kardinála při této příležitosti zdravily

---

¹¹⁰ CUHRA, J., *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*, s. 158.

¹¹¹ TOMÁŠEK, F., *Dezinformace k jubileu sv. Metoděje*. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/orientace_11_ocr_0.pdf.

¹¹² SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 155.

tisíce poutníků, zpívaly státní hymnu a skandovaly hesla: „*Pryč s kolaboranty*“, „*Pryč se státním dozorem nad církvemi*“. Státní aparát velehradskou pouť prezentoval jako mírové shromáždění, v době jejího konání byly omezeny spoje vedoucí do Velehradu a okolí, StB měla pohotovost a v okolí Velehradu byli milicionáři a pohotovostní útvary z celého Československa. Přesto na pouť dorazilo 150 000 – 200 000 věřících. Vystoupil zde i ministr vnitra Klusák, který během svého projevu musel čelit konfrontaci s davem, jenž na ministrova slova reagoval skandováním hesla: „*My chceme náboženskou svobodu*“ a pískotem. Kardinál Tomášek při této příležitosti nemohl vystoupit s vlastním projevem, bylo mu pouze umožněno přečíst apoštolský list od papeže Jana Pavla II.¹¹³ Velehradská pouť se stala největším shromážděním věřících v Československu v poválečných dějinách. Komunistický režim byl zaskočen počtem shromážděných, překvapivý a neočekávaný byl ze strany režimu zejména počet mladých věřících. Kardinál Tomášek, který po dlouhá léta musel režimu ustupovat, bezmocně přihlížet nařízením omezujícím církevní činnost, dle slov Václava Bendy, triumfoval. Sám Tomášek situaci hodnotil slovy: „*To není skutečnost, to je sen.*“ Agostino Casaroli napsal po svém návratu do Říma kardinálovi dopis, v němž vyzdvihoval počet věřících a jejich nadšení, které se navždy vrylo do jeho duše.¹¹⁴

Po velehradské pouti se uskutečnily nové rozhovory mezi ČSSR a Vatikánem, ochota státních orgánů k dalším jednáním sledovala v podstatě jediný cíl, a to odstranění kardinála Tomáška z pozice pražského arcibiskupa. Kardinál byl pro režim nevyhovující, bylo navrženo, aby byl odvolán do Říma, československá strana argumentovala především vysokým věkem kardinála, jeho senilitou a uváděla ho jako překážku ve zlepšování československo-vatikánských vztahů.¹¹⁵ Kardinál se však stával stále více oblíbený, po každé pontifikální mši ho k Arcibiskupskému paláci doprovázely tisíce lidí, skandovaly jeho jméno a kardinál jim vždy ještě jednou požehnal z balkonu svého sídla. Těmto projevům přízně se režim snažil bezúspěšně zamezit. Ve druhé polovině osmdesátých let stále častěji vyzýval státní orgány prostřednictvím dopisů k dodržování lidských práv a náboženské svobody. Stejně tak se zastal zatčených vydavatelů katolického samizdatu. Informace, pocházející z těchto kruhů, byly pro kardinála velice cenné. StB zaznamenala,

---

¹¹³ HAMŠÍKOVÁ, J., *Velehradská pouť 1985*. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/504>.

¹¹⁴ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 109.

¹¹⁵ CUHRA, J., *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*, s. 178.

že propojení tajné církve s církevními představiteli se státním souhlasem je stále běžnější a činnost tajné církve není zanedbatelná.¹¹⁶

3.6 Desetiletí duchovní obnovy národa

V listopadu 1987 vydal kardinál Tomášek pastýřský list, v němž vyhlásil počátek Desetiletí duchovní obnovy národa. Iniciativa k duchovní obnově vzešla od tajně vysvěcených kněží Halíka a Piřhy, kteří chtěli uctít blížící se 1000. výročí mučednické smrti sv. Vojtěcha. Každý z následujících deseti roků měl svého patrona, příkázání Desatera a zacílení na určitou sféru běžného života. Prvním rokem byl rok 1988, jež byl zasvěcen blahoslavené Anežce České. Tomášek apeloval na věřící k radikální duchovní obnově a na důstojné připravení se na blížící se svatořečení Anežky České.¹¹⁷ Ve stejný den, kdy bylo vyhlášeno Desetiletí duchovní obnovy, měla počátek petiční akce, která svým rozsahem předčila všechny dosavadní protikomunistické petice. Jejím autorem byl Augustin Navrátil¹¹⁸, v 31 bodech žádal náboženskou svobodu, obsazení biskupských stolců důvěryhodnými biskupy, revidování církevních zákonů a pozvání papeže do ČSSR. Navrátil již dříve zorganizoval podobnou akci, která však nedosáhla úspěchu, věřil, že s podporou kardinála Tomáška bude mít následující akce větší ohlas. Tomášek svou podporu vyjádřil v dopise z ledna 1988, kde vyzval ostatní věřící k podpisu této petice. Ve velice krátké době počet podpisů na podporu těchto požadavků přesáhl 600 000. Režim zřejmě takový ohlas neočekával, neboť Navrátil celou akci předem nahlásil generální prokuratuře i představitelům státu, a přesto nebyla zakázána.¹¹⁹

Charakteristické pro toto období bylo, že hranice mezi svobodou náboženskou a občanskou se rozplynula a můžeme hovořit o jednotném boji za svobodu. Důkazem toho je, že Charta 77, kterou kardinál Tomášek zpočátku odmítal, měla v této době nejvíce podpůrců právě mezi katolíky. Tomášek se, oproti svému dřívějšímu přesvědčení, stále častěji přikláněl k papežovu postoji, že svoboda je nedělitelná. Zcela přehodnotil svůj přístup k řešení problémů, když začal veřejně deklarovat útlak církve, zjistil, že tato metoda je účinnější než jeho dřívější neverejné jednání, které mohlo být lehce ignorováno.¹²⁰ Tomášková autorita přesáhla hranice Československa, poskytoval rozhovory pro mnohá

¹¹⁶ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 164.

¹¹⁷ OPATRŇY, A., *Sborník pastoračních textů Františka kardinála Tomáška*, s. 113.

¹¹⁸ Soukromý zemědělec, člen ČSL, čelní představitel českého katolického disentu, signatář Charty 77, který byl za svůj boj proti bezpráví vězněn a izolován v psychiatrické léčebně.

¹¹⁹ BALÍK, S., HANUŠ, J., *Katolická církev v Československu 1945-1989*, s. 59.

¹²⁰ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 173.

zahraniční média, oficiální návštěvy u něj vykonal německý kancléř Helmut Kohl, francouzský ministr zahraničí Dumas nebo francouzský prezident Mitterand. Návštěva Helmuta Kohla byla první návštěvou západního státního činitele u kardinála, uskutečnila se na přání samotného státníka a probíhala bez účasti jiných osob. Během rozhovoru kardinál objasňoval situaci, která v Československu panuje, nevyhýbal se ani tématu o pronásledování věřících. Kohl tuto návštěvu označil za osobní vrchol své návštěvy v Československu.¹²¹

Další zkouškou pro církev i stát byla pouť sv. Anežky v březnu 1988. Státní aparát se po zkušenostech s velehradskou poutí dobře připravoval na nadcházející událost, zvolil podobný postup jako na Velehradě, byly odkláněny či zcela zastavovány autobusy s poutníky, v Praze byli přítomni členové lidové milice a veřejné bezpečnosti z celé republiky. Kardinál obdržel anonymní dopis, kde byl chválen za velké množství lidí, které na slávu zve a zároveň varován, aby se nezalekl výbuchu. Tomášek se přes všechny tyto překážky mohl setkat s mnohatisícovým davem, který ho nadšeně vítal a potleskem odměňoval jeho projev, ve kterém žádal svobodu a dodržování lidských práv. Druhé velké shromáždění katolíků se konalo 25. března v Bratislavě, shromáždění bylo ohlášené, nicméně jeho organizátor František Mikloško k němu nedostal povolení, přesto se ho zúčastnilo několik tisíc lidí, kteří byli brutálním zásahem bezpečnostních složek rozehnáni. Proti takovému jednání se zvedla vlna odsouzení, nejen František Tomášek, ale i zahraniční média útok ostře odsoudila, některé významné světové osobnosti v důsledku toho odřekly svou návštěvu v ČSSR.¹²² Kardinál Tomášek na základě uplynulých událostí poslal dopis předsedovi federální vlády Lubomíru Štrougalovi. V úvodu zmiňoval své mnohaleté, leč neúspěšné, snažení se o běžný život věřících a duchovních. Dále pak zdůvodňoval vznik a následný velký zájem o petici, která je pouze vyvrcholením čtyřicetiletého nesouhlasu s církevní politikou státu. Odsoudil zásah v Bratislavě s tím, že současná církevní politika může pokračovat jen za cenu násilí. Vyzýval ke společnému dialogu, jelikož katolíci budou i nadále volat po svých právech a Tomášek, kterému byla projevena důvěra věřících, nebude mlčet a nečinně přihlížet.¹²³ Tento dopis byl následně místopředsdou vlády Lúčanem označen jako nekorektní, nevhodný pro to, aby na jeho základě bylo možno budovat konstruktivní vztahy a vládní činitelé nadále odmítli

---

¹²¹ KOHL, H., *Erinnerungen 1982-1990*, s. 664.

¹²² HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 128-129.

¹²³ *Dopis kardinála Tomáška Lubomíru Štrougalovi*. Dostupné z: http://www.moderni-dejiny.cz/PublicFiles/UserFiles/image/MultiUpload/2013-11-29-id_clanek-4727/800x800_img570.jpg.

s kardinálem Tomáškem udržovat styky. Václav Malý, signatář Charty 77, Lúčanovi adresoval dopis, k jehož napsání ho přiměla kampaň vedená proti kardinálovi v tisku. Malý dával najevo své pobouření nad urážkami kardinála, kterého označoval jako morální autoritu a mluvčího všech katolíků v ČSSR a žádal veřejnou omluvu.¹²⁴

3.7 Konec komunistického režimu

S nastupujícím rokem 1989 se situace nadále přiostrhovala. V lednu byly násilně potlačeny demonstrace pořádané k výročí upálení Jana Palacha, na což opět reagoval Tomášek sepsáním dopisu předsedovi federální vlády Ladislavu Adamcovi. V tomto případě se kardinál poprvé dočkal veřejné odpovědi, byť tolik podobné těm, které veřejné nebyly. Adamec odpověděl, že na základě Tomáškovy ultimativního tónu nelze utvářet vztahy mezi církví a státem.¹²⁵ 30. června se kardinál Tomášek dožil devadesáti let, státní správa na tuto událost zaměřila pozornost. Oslavy probíhaly po dohodě s kardinálem v menším rozsahu, než se původně plánovalo a byly zakončeny v katedrále sv. Víta, kdy vatikánský diplomat Colasuonne četl blahopřání od Jana Pavla II., Tomášek se od přítomných věřících dočkal nadšeného potlesku. Do řad gratulantů se zapojilo mnoho zahraničních osobností, ale také prezident Husák, státní činitelé Adamec, Dubček a Jakeš.¹²⁶ StB monitorovala v tomto roce ještě jednu velice významnou událost, a sice svatořečení blahoslavené Anežky České, ke kterému mělo dojít na podzim. Bylo avizováno, že Tomášek se opět bude snažit pozvat do ČSSR papeže, aby provedl kanonizaci na místě. Druhou předpokládanou možností bylo umožnit velkému množství věřících odjezd do Říma. ÚV KSČ dalo přednost druhé možnosti, papežova přítomnost v Československu nebyla žádoucí.¹²⁷ V Arcibiskupském paláci zasedal Poutní výbor, který obstarával vše potřebné pro výjezd do Říma, na který se vypravilo deset tisíc poutníků. Kanonizace Anežky Přemyslovny 12. září byla vysílána v přímém přenosu československou televizí, což byl naprosto neočekávaná událost. Na cestě z Říma doprovázel kardinála Tomáška Tomáš Halík, na ruzyňském letišti je očekával italský velvyslanec s informací, že v Československu právě probíhá revoluce.¹²⁸ 21. listopadu přednesl Václav Malý z melantrišského balkonu poselství kardinála Tomáška „*Všemu lidu Československa*“. Kardinál veřejnosti sděloval, že mu není cizí osud národa a všech obyvatel a ve chvíli, kdy

¹²⁴ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 133-134.

¹²⁵ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 185.

¹²⁶ CUHRA, J., *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*, s. 216.

¹²⁷ ŽÁČEK, P., *Boj proti církvím a sektám: Pohled centrály StB*, str. 137.

¹²⁸ SVOBODA, B., *Na straně národa*, s. 208.

se národ sjednotil, on nesmí mlčet. Upozornil, že nedobrá situace, panující v církevním prostředí, není ojedinělá, ale postihla i ostatní oblasti společenského života. Apeloval na veřejnost, aby se spojila v jeden celek bez ohledu na víru či národnost, avšak aby se vyvarovala násilí, jelikož to není cesta vedoucí k úspěchu.¹²⁹ Dopisem z prosince Tomášek vybízel občany, aby řádně a odvážně volili svého nastávajícího prezidenta, veřejně tak podpořil Václava Havla a vyjádřil mu poděkování za jeho boj za svobodu.¹³⁰ Tomášek si byl vědom, že pád komunistického režimu neznamena konec všeho zlého, ale že budování demokracie nebude snadná záležitost. Ve svých dalších listech varoval před sobectvím, jak národním tak individuálním, před zřeknutím se zodpovědnosti. „*Minulá desetiletí nám zanechala nejen zničené hospodářství a zdevastovanou přírodu, ale také poškozenou duši. Především ji musíme uzdravit.*“ Tomášek poukazoval především na nutnost obnovit mezilidské vztahy a základní mravní hodnoty.

3.8 Počátek devadesátých let

Jan Pavel II. přijal pozvání prezidenta Havla a v dubnu 1990 navštívil Československo, ve svém projevu ocenil přínos kardinála Tomáška, který pomohl upevnit mravní autoritu církve během minulých let. Kardinál se na počátku devadesátých let dočkal ještě dalších ocenění. Díky svým zásluhám o demokracii byl jmenován čestným členem Masarykova demokratického hnutí, za přínos v oblasti pedagogiky a katechetiky byl oceněn čestnými doktoráty.¹³¹ V roce 1991 kardinál Tomášek rezignoval na úřad pražského arcibiskupa, 26. března byl papežem zproštěn tohoto úřadu. Tomášek se stáhl do ústraní, přesto stále sledoval společenské dění a přijímal státní návštěvy. Od počátku roku 1992 se zdravotní stav Františka Tomáška postupně zhoršoval a 4. srpna bylo oznámeno, že kardinál zemřel.¹³² O jeho smrti informovala média po celém světě, v New York Times byl zesnulému kardinálovi věnován článek, kde byla připomínána jeho důležitá role při pádu komunismu.¹³³ Z celého světa přicházely kondolence a pohřbu kardinála, který se konal 12. srpna v chrámu sv. Víta, se účastnily tisíce lidí, českoslovenští i zahraniční státní představitelé. Německý kancléř Kohl přerušil svou dovolenou, aby se mohl účastnit

---

¹²⁹ OPATRŇY, A., *Sborník pastoračních textů Františka kardinála Tomáška*, s. 137-138.

¹³⁰ OPATRŇY, A., *Sborník pastoračních textů Františka kardinála Tomáška*, s. 138.

¹³¹ HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 154.

¹³² HARTMAN, J., SVOBODA B., VAŠKO V., *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska...?*, s. 171.

¹³³ STEINFELS, P., *Cardinal Tomasek Is Dead; Cautious Prague Prelate*. Dostupné z:

//www.nytimes.com/1992/08/05/world/cardinal-tomasek-is-dead-cautious-prague-prelate-93.html.

posledního rozloučení.¹³⁴ Nad kardinálovou rakví zaznělo mnoho projevů, všechny připomínaly jeho neochvějnou víru, pokoru a věrnost národu.

---

¹³⁴ KOHL, H., *Erinnerungen 1982-1990*, s. 664.

Závěr

Předpokladem práce bylo ukázat, že František kardinál Tomášek je významnou osobností československých církevních dějin. Nemalou měrou se do dějin církve zapsal svou účastí na II. vatikánském koncilu, jako jediný představitel tehdejšího Československa se zúčastnil všech čtyř koncilních zasedání. Tomášek se na počátku svého působení zdál komunistickému režimu ovlivnitelný a snadno manipulovatelný, a proto pro režim přijatelný. V průběhu let stále více dával najevo svůj nesouhlas se snahou režimu zasahovat do církevních záležitostí, jež by vedla k praktické likvidaci církve a také se státním zřízením v Československu.

Kardinál Tomášek nebyl podpůrcem komunismu, ale nepatřil ani mezi ty, kteří by proti němu bojovali. Politické zřízení v Československu považoval za daný fakt, na kterém nelze nic změnit. Jeho činnost byla zaměřena na život církve v daných podmínkách. Snažil se o koexistenci církve s režimem, a to i za cenu mnoha kompromisů, které ovšem byly v souladu s jeho morálním cítěním. Často se můžeme setkat se srovnáváním kardinála Tomáška a jeho předchůdce kardinála Berana. Kardinál Beran patřil k těm osobnostem, které se komunistickému režimu otevřeně postavily, což vedlo k jeho šestnáctileté internaci a pozdějšímu nucenému exilu v Římě. Tomáškoví bylo často vyčítáno, že postrádá tvrdost a nekompromisnost kardinála Berana. Pro Tomáška však byla nejvyšší autorita papež, jednal vždy v souladu s vatikánskou politikou, která byla až do nástupu papeže Jana Pavla II. politikou ústupků.

Tomášková mírná povaha byla jedním z důvodů, ne-li hlavním důvodem, proč mu bylo umožněno zúčastnit se II. vatikánského koncilu. Ačkoliv první dvě koncilní zasedání absolvoval jako zcela neznámý biskup z Moravské Hůzové, nebyla jeho účast pouze pasivní, vystoupil zde s několika projevy, týkající se ekumenismu a podpory rodin v nouzi. Tématům, která se vztahovala ke vztahům církve a komunismu, se vyhýbal. Byl si vědom, že kritika by mu znemožnila další účast na koncilu. II. vatikánský koncil považoval Tomášek za pozitivní záležitost, obnova liturgie se stala jednou z jeho priorit. Teologické otázky přenechával svým spolupracovníkům, sám se orientoval na život církve v moderním světě. Byl spoluzakladatelem sdružení „Dílo koncilové obnovy“, jehož cílem bylo prosazení koncilních myšlenek. V sedmdesátých letech byla činnost církve omezována státním režimem a DKO muselo ukončit svoji činnost.

Tomášková zásadní proměna nastala se začátkem pontifikátu papeže Jana Pavla II., který vůči komunismu nastolil zcela jiný směr, než jaký byl do té doby Vatikánem prosazován. Tomášek se začal více zasazovat o dodržování lidských práv a svobod, již neodděloval svobodu osobní a náboženskou. Od druhé poloviny osmdesátých let opustil od do té doby důrazně prosazované myšlenky, že se církevní představitelé mají vyhýbat politice. Veřejně vystupoval proti socialistickému zřízení.

Kardinál Tomášek je v dějinách československé církve zapsán jako symbol boje za svobodu a lidská práva, ale jeho cílem byla i duchovní a mravní obnova nejen církve, ale celé společnosti. Velkou měrou přispěl k jednotě katolické církve v dobách, kdy se ji komunistický režim snažil rozvrátit, stejně jako přispěl ke konci osmdesátých let k jednotě věřících a nevěřících v boji za svobodu bez použití násilí.

Seznam pramenů literatury

Monografie

BALÍK, Stanislav a HANUŠ, Jiří. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Vyd. 1. Brno: CDK, 2007. ISBN 978-80-7325-130-7.

BALÍK, Stanislav a HANUŠ, Jiří. *Letnice dvacátého století. Druhý vatikánský koncil a české země*. Vyd.1. Brno: CDK, 2012. ISBN 978-80-7325-268-7.

BALÍK, Stanislav a HANUŠ, Jiří. *Primasové katolické církve. Země střední Evropy v čase komunismu*. Vyd. 1. Brno: CDK, 2010. ISBN 978-80-7325-225-0.

BĚLINA, Pavel aj. *Dějiny Zemí koruny české*. Vyd. 1. Praha: nakladatelství Paseka, 1993. ISBN 80-7185-097-7.

CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání 1968-1989*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001. ISBN 80-7285-008-3.

DŘÍMAL, Ludvík. *František Tomášek jako katecheta dětí a mládeže*. Vyd. 1. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 2002. ISBN 80-7266-107-8.

HARTMANN, Jan, SVOBODA, Bohumil, VAŠKO, Václav. *Kardinál Tomášek. Generál bez vojska ...?* Vyd. 1. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-492-9.

JOHNOVÁ, Jitka. *František Tomášek, kněz, katecheta, profesor a „ilegální biskup“*. Vyd. 1. Uherské Hradiště: Historická společnost Starý Velehrad, 2014. ISBN 978-80-86157-43-6.

JOHNSON, Paul. *Dějiny křesťanství*. Vyd. 1. Přeložil Pavel Pšejja. Brno: CDK, 1999. ISBN 80-85959-41-0.

KACZMAREK, Hieronim. *Stát a církev. Český případ*. Vyd. 1. Přeložila Terezie Eisnerová. Brno: CDK, 2017. ISBN 978-80-7325-437-7.

KOHL, Helmut. *Erinnerungen 1982-1990*. Vyd. 1. München: Droemer Knauer, 2005. ISBN 13 978-426-27320-3.

KOPEČEK, Pavel. *Liturgické hnutí v českých zemích a pokoncilní reformy*. Vyd. 1. Brno: CDK, 2016. ISBN 978-80-7325-419-3.

McLEOD, Hugh. *Náboženství a lidé západní Evropy (1789-1989)*. Vyd. 1. Přeložil Tomáš Suchomel. Brno: CDK, 2007. ISBN 978-80-7325-124-6.

OPATRŇÝ, Aleš. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. Vyd. 1. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-778-3.

OPATRŇÝ, Aleš. *Sborník pastoračních textů z let 1965-1961*. Vyd. 1. Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1999. Bez ISBN.

SVOBODA, Bohumil. *Na straně národa. Kardinál František Tomášek v zápase s komunistickým režimem (1965-1989)*. Vyd. 1. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-843-6.

ŽÁČEK, Pavel. *Boj proti církvím a sektám: pohled z centrály StB*. In: *Katolická církev a totalitarismus v Českých zemích*. Vyd. 1. Brno: CDK, 2001. ISBN 80-85959-98-4.

Nařízení vlády č. 219/1949 Sb. *Vládní nařízení o hospodářském zabezpečení církve římsko-katolické státem*.

Vyhláška č. 120/1976 Sb. *Vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech*

Zákon č. 217/1949 Sb. *Zákon, kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní*.

Zákon č. 218/1949 Sb. *Zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem*.

Zákon č. 58/1950 Sb. *Zákon o vysokých školách*

Internetové zdroje

Dezinformace k jubileu sv. Metoděje [online]. Praha: 1985. [cit. 13. 3. 2019]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory//scriptum/%5Bnode%5D/orientace_11_ocr_0.pdf.

HAMŠÍKOVÁ, Jaroslava. Velehradská pout' 1985 [online]. 2013. [cit. 25. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/504>.

Moderní dějiny. Dopis kardinála Tomáška Lubomíru Štrougalovi [online]. Praha: 1988. [cit. 15. 3. 2019]. Dostupné z: [://www.moderni-dejiny.cz/clanek/dopis-kardinala-tomaska-lubomiru-strougalovi-z-23-4-1988/](http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/dopis-kardinala-tomaska-lubomiru-strougalovi-z-23-4-1988/).

Nový život. Náboženské zprávy [online]. Řím: 1970, č. 4 [cit. 12. 3. 2019]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory/scriptum/novy_zivot/novy_zivot_1970_04.pdf.

Nový život. Náboženské zprávy [online]. Řím: 1977, č. 7 [cit. 19. 3. 2019]. Dostupné z: http://scriptum.cz/soubory/scriptum/novy_zivot/novy_zivot_1977_07-08.pdf.

Rudé právo. Ztroskotanci a samozvanci [online]. Praha: 1977, č. 1 [cit. 20. 3. 2019]. Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo/1977/1/12/2.png>.

STEINFELS, Peter. Cardinal Tomasek Is Dead; Cautious Prague, Prelate. *New York Times*. [online]. New York: 1992. [cit. 22. 3. 2019]. Dostupné z: [//www.nytimes.com/1992/08/05/world/cardinal-tomasek-is-dead-cautious-prague-prelate-93.html](http://www.nytimes.com/1992/08/05/world/cardinal-tomasek-is-dead-cautious-prague-prelate-93.html).

Resumé:

The topic of this bachelor thesis is the personality of František Cardinal Tomášek and his contribution to the Church in the time of communism. On the historical background, we follow the development and transformation of cardinal's views and attitudes. The thesis is divided into three chapters, which describe Tomášek's activities first as a teacher and catechist, later as a bishop, Prague apostolic administrator, Prague archbishop and cardinal.

Tomášek took part in all four meetings of the Second Vatican Council, an event that significantly influenced him. He put a lot of effort into the introduction of the reforms negotiated at the Council. For his consistent work, Pope Paul VI appointed him cardinal. Compliance with moral principles has always been crucial for František Tomášek. During his life he strongly refused to associate political and religious affairs. At the end of the 1980s, Cardinal Tomášek, influenced by the attitudes of Pope John Paul II, promoted respect for human rights and freedoms, no longer separating religious and personal freedom. He was a strong unifying element between believers and unbelievers, whom he urged to fight for freedom without the use of violence.

.